

MAMBO
101
UNAYOHITAJI KUYAFAHAMU KUHUSU
Polisi
LAKINI UNAOGOPA KUYAULIZA

HAKI NA USALAMA

T

Chapa hii ya pili ya kitabu hiki imetayarishwa na:
Jukwaa la Haki na Usalama
Chini ya Uratibu wa Chama cha Wanasheria Tanganyika,
S. L.P 214 8 Kitalu Na. 391, Mtaa wa Chato, Regent Estate,
Dar Es Salaam, Tanzania.

Kwa idhini na ushirikiano wa:
Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora
S.L.P 2643, DAR ES SALAAM
Simu: +255 22 2135747/8
Barua Pepe: chragg@chragg.go.tz
Tovuti: <http://www.chragg.go.tz>

Taasisi ya Haki za Binadamu ya Jumuiya ya Madola
(Commonwealth Human Rights Initiative)
3rd floor, 55A, Siddhartha Chambers, Kalu Sarai
New Delhi 110016, India
Ph.: +91-11-43180-200
Tovuti: www.humanrightsinitiative.org

Kwa ufadili wa:
Open Society Initiative for Eastern Africa-OSIEA

Kimehaririwa na Sung Consultants kwa Maelekezo ya Chama
cha Wanasheria wa Tanganyika.

Toleo la Pili 2017

HAKI NA USALAMA

T

JUKWAA LA HAKI NA USALAMA

Jukwaa la Haki na Usalama lilianzishwa mwaka 2012. Miiongoni mwa mashirika waanzilishi wa Jukwaa ni pamoja na; Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu-LHRC, Shirika la Msaada wa Sheria-NOLA, Shirika la Wanasheria Watetezi wa Mazingira-LEAT, Shirika la Kimataifa la Haki za Binadama la Mataifa ya Jumuiya ya Madola-CHRI na Chama cha Wanasheria Tanganyika-TLS. Wakati wa kuanzishwa kwake, Jukwaa liliandaa; mkakati wa ushawishi wa maboresho ya mfumo wa haki jinai, kanuni za kujyendesha na kumteua mratibu ambaye ni Chama cha Wanasheria Tanzania Bara.

Miiongoni mwa mambo mengine, Jukwaa lilianzishwa kwa lengo la kuunga mkono na kuchochea maboresho ya mfumo wa haki jinai hapa nchini. Baadhi ya mambo ambayo Jukwaa limekwisha yafanya katika kufikia lengo lake ni kukusanya maoni ya wanasheria juu ya mfumo wa haki jinai uliobora na kuyawasilisha kwa Tume ya Marekebisho ya Katiba mnamo mwaka 2012.

Wanachama wa Jukwaa hili kwa sasa ni pamoja na Chama cha Wanasheria Tanzania Bara, Asasi ya Haki za Binadamu ya Jumuiya za Madola-CHRI, Kituo cha Sheria na Haki za Binadamu-LHRC, Kituo cha Wanawake cha Msaada wa Kisheria-WLAC, Jukwaa la Utu wa Mtoto-CDF, Jukwaa la Watetezi wa Haki za Binadanu-THRD, Asasi ya Kitaifa ya Msaada wa Kisheria-NOLA, Asasi ya Vijana Tanzania-TYVA, Asasi ya Wanawake Wanahabari Tanzania-TAMWA, Mtando wa Kutetea Watoto dhidi ya Utelekzaji na Unyanyasaji-ANPCANN, Asasi ya Maendeleo ya Kiuchumi ya Wanawake-WATED, Asasi ya Wanawake katika Sheria na Maendeleo ya Afrika-WILDAF na Asasi ya Haki za Wanawake na Watoto Tanzania-TCWC.

Pia Jukwaa la Haki na Usalama linawabia mbali mbali wakiwemo wa kiserikali na wasiowakiserikali. Moingoni mwa wabia hao ni pamoja na Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora-THBUB, Jeshi la Polisi, Tume ya Kurekebisha Sheria Tanzania na Shirika la Hanns Seidel Foundation.

Chini ya ufadhlili wa Open Society Initiative For Eastern Africa-OSIEA na ushirikiano wa kitaalamu wa CHRI na asasi mbali mbali za kiraia, Jukwaa limeazimia kuwa chachu ya maboresho kwa Jeshi la Polisi kuanzia mwaka 2016 na kuendelea.

SHUKRANI

Kukamilika kwa kitabu hiki muhimu ni zao la ushirikiano na juhudi za watu na taasisi mbalimbali.

Katika kukamilisha kitabu hiki, utafiti wa kina ulifanywa na taasisi ya Haki za Binadamu ya Jumuiya za Madola kwa kushirikiana na Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora chini ya uratibu wa Chama cha Wanasheria Tanzania Bara.

Shukrani za dhati ziwaendee wale wote walioshiriki kwa namna moja au nyingine katika maandalizi ya kitabu hiki. Aidha, shukrani za pekee ziwaendee Jeshi la Polisi, Tume ya Marekebisho ya Sheria na wanachama wote wa Jukwaa la Haki na Usalama kwa mchango wao wa kitaaluma na muda wao katika hatua zote za utafiti na uandishi wa kitabu hiki.

Kitabu hiki, utafiti wake na mijadala itakayoendeshwa chini ya kitabu hiki ni matunda ya ufadhili wa shirika la Open Society Initiative for Eastern Africa. Kwa namna ya pekee, Jukwaa la Haki na Usalama linathamini ufadhili huu.

UTANGULIZI

Unakutana na Polisi kila wakati, na unawaona wakifanya kazi nyingi, kama vile kuongoza magari, kuwalinda viongozi, kudhibiti makundi ya watu, kusindikiza watuhumiwa Mahakamani, kufanya upeletelezi, kutoa ushahidi Mahakamani, kupokea malalamiko vituoni, kubaini, kuzuia au kukamata wahalifu, kupambana na wahalifu na kazi nynginezo nyingi. Pia Umesikia na unaendelea kusikia mengi kuhusu Polisi kuitia magazeti, televisheni, radio na maneno ya watu. Aidha, kila mtu ana mtazamo wake juu ya Polisi. Hata hivyo, watu wengi bado wanauelewa mdogo sana kuhusu Polisi.

Katika nchi yenyewe demokrasia Polisi siyo wakala wa serikali iliyopo madarakani ambao wanavaa sare zao ili kuwakandamiza wananchi na kuwadhibiti, bali Polisi ni chombo kilichoanzishwa kwa mujibu wa sheria ili kuwalinda raia na mali zao. Polisi wanatoa huduma muhimu ambazo kisheria zina jukumu la kumlinda na kumwangalia kila mmoja wetu kwa hiyo kwa kiwango fulani wanafanana na taasisi nyngine maathalan kikosi cha zimamoto au mamlaka ya kodi ya mapato. Kwa kadiri Polisi walivyo na wajibu kwa wananchi, nao wananchi wanao wajibu kwa Polisi. Raia wema wenye kuwajibika hawapaswi kuwaogopa au kuwachukia Polisi au kuogopa kwenda kituo cha Polisi pale wanapokuwa na matatizo. Bali wananchi na Polisi wanatakiwa wafanye kazi pamoja katika kuzilinda sheria.

Hivyo basi, ni muhimu ukazielewa kazi za Polisi, jinsi wanavyozifanya na changamoto wanazokumbana nazo. Pia ni muhimu ukajua jinsi taasisi hii inavyoonekana na ukomo wa madaraka na kazi zao. Aidha, ni muhimu kwako kujua haki na wajibu wako ili pasiwepo yejote si Polisi wala wewe raia atakayevunja sheria pasipo kuchukuliwa hatua yoyote. Na hii ndiyo maana halisi ya utawala wa sheria.

Kijitabu hiki ni mwongozo kwa wewe kulijua Jeshi la Polisi. Ni kwa kulijua vizuri Jeshi la Polisi tu ndipo tunapoweza kuongea kwa kujiamini, na kukemea maovu yanayojitokeza katika jamii yetu, na kwa kufanya hivyo hali ya mambo itabadilika. Kijitabu hiki kimechapishwa na kuletwakwako kwa matumaini kuwa kitakusaidia kujua mambo mbalimbali kuhusu Polisi na kazi zao na utatumia elimu hiyo kudai huduma bora za kiPolisi ambazo wote tunastahili kupata.

YALIYOMO

SEHEMU YA KWANZA: JESHI LA POLISI; LENGO, MAJUKUMU NA MUUNDO	1
1. PT ni nini?.....	1
2. Kwanini tuna Jeshi la Polisi?.....	1
3. Jeshi la Polisi linapaswa kufanya nini?	2
4. Je ni kazi ya Polisi kumtia hatiani mtuhumiwa?	2
5. Je Polisi wana mamlaka gani?.....	3
6. Je, kuna Jeshi la Polisi moja tu nchini Tanzania?	3
7. Nani Mkuu wa Jeshi la Polisi?.....	3
8. Kwa nini Inspeksa Jenerali wa Polisi awajibike kwa Waziri?.....	4
9. Je Kuna vikosi vingine nya usimamizi wa utekelezaji wa sheria yenye mamlaka sawa na Polisi?	4
10. Je, mtu yejote anaweza kuwa Polisi?.....	4
11. Nawezaje kujeunga na Jeshi la Polisi Tanzania?	4
12. Je, Askari wanawake wana majukumu tofauti?.....	5
13. Nitapata mafunzo gani kama Askari Polisi?	5
14. Je, ni aina gani nyingine ya mafunzo nitapata?.....	6
15. Askari Polisi anawezaje kupandishwa cheo?.....	6
16. Je, vituo nya Polisi vina madaraja?.....	6
17. Je, tuna Askari Polisi wa kutosha kukidhi mahitaji?.....	6
18. Je, kuna umuhimu wa kuwa na mchanganyiko wa jinsi, dini na watu wa tamaduni tofauti ndani ya Jeshi la Polisi?.....	7
19. Je, nitamtambuaje kuwa mtu huyu ni afisa wa Polisi?.....	7
20. Vyeo nya Jeshi la Polisi ni vipi?	8
21. Kila Polisi anafanya kazi yoyote ndani ya Jeshi hilo?	9
22. CID ni nini? Na Wanatofautianaje na Polisi wa Kawaida?	9
23. Je, ni nani anayetoa fedha kwa ajili ya shughuli za Polisi? Na, je, kiasi kikubwa cha bajeti hiyo kinatumika kwa shughuli zipi?	10
24. Je, tunajuaje kuwa fedha wanazopata Polisi zinatumika vizuri?.....	11
25. Je, Jeshi la Polisi linaongozwa na sheria gani?	11
26. Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai na Sheria ya Ushahidi na Kanuni za Adhabu, ni nini?	11
27. Sheria ya Jeshi la Polisi na Huduma Saidizi (Sura ya 322) inahusu nini?.....	12

SEHEMU YA PILI: HAKI NA WAJIBU WA RAIA NA POLISI.....13

28. Askari Polisi wanafanya kazi hatarishi. Je, wana bima?	13
29. Je, haki za Polisi ni zipi?.....	13
30. Je, Askari Polisi anatakiwa kukubali kila amri aliyopewa na mkuu wake wa kazi ndani ya Jeshi la Polisi?.....	13
31. Je, Askari Polisi anatakiwa kukubali kila amri aliyopewa na Waziri, Mkuu wa Mkoa, Mkuu wa Wilaya, n.k?	14
32. Je, Askari Polisi yuko kazini muda wote?	14
33. Je Askari Polisi wa usalama barabarani anaweza kunikamata kwa kosa lisilohusiana na usalama barabarani?.....	14
34. Je, naweza kupata ulinzi wa Polisi kwa ajili ya shughuli zangu binafsi?.....	14
35. Je, Askari Polisi anaweza kufanya chochote atakacho?	15
36. Nini wajibu wa Polisi katika "Utawala wa Sheria"?.....	15
37. Je, Askari Polisi wanayo ruhusa ya kupata huduma bure?.....	15
38. Je, natakiwa kuzingatia kila agizo la Askari Polisi?	16
39. Je, endapo Askari Polisi ataniambia niambatane naye kwenda mahali fulani kunakohitaji uwepo wangu na nisipopajua, nitalazimika kufuatana naye?	16
40. Je, ni lazima nijibu maswali yote anayouliza Askari Polisi?.....	16
41. Je, Askari Polisi anawajibu wa kunisadia wakati wa dharura na nikiwa nahitaji msaada wake?	17
42. Je, naweza kumwomba Askari Polisi kunisaidia katika matatizo ya kifamilia?	17
43. Je, kuna utaratibu maalum wa kuwashikilia watoto waliokinzanza na sheria?.....	18
44. Mimi ni mtu mwenye ulemavu, Polisi anapaswa kunihudumiae?.....	18
45. Iwapo Askari Polisi hatoi msaada au hayupo karibu, je, wananchi wanaweza kumkamata mwizi au mhalifu yejote na kumwadhibu papo hapo?	19
46. Je, Polisi wanaruhusiwa kutumia nguvu?	20
47. Nikiwa natembea mtaani, je Askari Polisi anaweza kunisimamisha na kuniuliza chochote anachopenda?	20
48. Je Waathirika na Watuhumiwa wa makosa ya jinai wana haki sawa?.....	20

SEHEMU YA TATU: TARATIBU ZA TAARIFA, UPELELEZI NA MASHTAKA 21

49. Je, naweza kumwita Askari Polisi wakati wowote ninapohitaji?	21
50. Ikiwa nataka kuwapa Askari Polisi taarifa ya uhalifu, nitafanyaje?.....	21
51. Taarifa ya awali ni nini?	21
52. Nitajuaje kuwa Askari Polisi ameandika kwa usahihi nilichomwambia?.....	22
53. Je, naweza kwenda kufungua kesi kwenye kituo kidogo cha Polisi au katika kituo chochote cha Polisi?	23

54. Askari Polisi anaweza kukataa kupokea taarifa yangu kuhusu uhalifu?	23
55. Iwapo malalamiko yangu yanahusu kosa la jinai ambalo Askari Polisi ana uwezo wa kisheria wa kusajili, lakini akakataa kulisajili. Nitafanyaje?	23
56. Nini kitakachofuata baada ya kutoa taarifa yangu ya awali?	24
57. Je, ni kitu gani kinaendelea uchunguzi wote unapokuwa umekamilika?	24
58. Kwa nini mara nyangi baada ya Mtu kushtakiwa Mahakamani, Polisi au Waendesha Mashitaka hudai kuwa Upelelezi haujakamilika?	25
59. Je, Askari Polisi atamkamata kila mmoja aliyetajwa ndani ya taarifa ya awali?	25
60. Je, Askari Polisi anaweza kufunga malalamiko yangu bila kuchukua hatua zaidi?	25
61. Je, naweza kuendelea kupewa taarifa ya maendeleo ya kesi inayotokana na taarifa yangu?.....	26
62. Nifanye nini iwapo Askari Polisi hawalichunguzi jambo langu au wanafanya pole pole au wanakataa kuchunguza masuala yaliyo wazi katika mkondo wa uchunguzi?.....	26
63. Je, Askari Polisi anaweza kuingia ndani ya nyumba yangu na kupekua bila kukaribishwa? Na je, anaweza kuchukua kitu chochote?	26
64. Nini maana ya Amri na Hati ya upekuzi?	27
65. Je, Polisi wanapataje amri au hati ya upekuzi?	27
66. Utaratibu gani unatumika katika Upekuzi?.....	28
67. Je, Askari Polisi anaweza kutumia bunduki na risasi za moto katika kupambana na uhalifu?	29
68. Je, Askari Polisi afanye nini kama watu ni wakaidi na wanarusha mawe au kuhaharibu mali?.....	30
69. Je, Askari Polisi anaweza kunikamata bila kuniambia sababu?	30
70. Je, Askari Polisi anahitaji kuwa na kibali ili kunikamata mimi au mtu mwингine?.....	31
71. Je, kuna kanuni maalum za kuwakamata na kuwashughulikia wanawake walioko kizuizini?	31
72. Je, Askari Polisi wakinikamata, wanaweza kunishikilia kwa muda wowote wanaopenda?	32
73. Polisi wanaweza kukamata familia yangu pale ninapotuhumiwa kutenda kosa la jinai?	32
74. Je, Polisi anaweza kunishikilia mafichoni au asitoe taarifa kwa mtu yejote kuwa linanishikilia?	33
75. Inakuwaje basi watu hukamatwa siku ya Ijumaa jioni na kuwekwa mahabusu mpaka siku ya Jumatatu?	33
76. Je, watu watajauaje nilipo?	34

77. Je, Polisi wanaruhusiwa kutumia nguvu wakati wa kumkamata mtuhumiwa?.....	34
78. Polisi wanafanyaje katika kutunza kumbukumbu za vifaa wanavyokamata toka kwangu?.....	34
79. Je, Nitarejeshewaje mali/vifaa vyangu vilivyochukuliwa na Polisi kama vielelezo?.....	35
80. Je, Askari Polisi anahaki ya kunipiga niwapo kizuizini?	35
81. Je, Askari Polisi anaweza kunilazimisha kukiri kosa?	36
82. Je Polisi WanalaZimika Kunukuu kila Mahojiano wanayofanya na mimi baada ya kunikamata?.....	36
83. Je, nikiwa nashikiliwa kituo cha Polisi naweza kupata dhamana?	37
84. Je, ni kitu gani kinatokea iwapo Askari Polisi ataninyima dhamana?.....	38
85. Iwapo hakuna lalamiko la kijinai limeripotiwa katika kituo cha polisi dhidi yangu lakini nimeshikiliwa, je naweza kuchukua hatua gani?	39
86. Je, Askari Polisi anatakiwa kuangalia vitu gani anapoamua iwapo aniachilie kwa dhamana ya ahadi ya maandishi au ya dhamana ya ahadi ya kulipa kiasi cha fedha?	39

SEHEMU YA NNE: POLISI, DEMOKRASIA, UTAWALA BORA NA UWAJIBIKAJI..... 40

87. Je, Polisi anaweza kumkamata Polisi mwenzake kwa tuhuma za uhali?.....	40
88. Askari Polisi anaweza kuadhibiwa akifanya makosa?	40
89. Askari Polisi anaadhibiwaje?	41
90. Je, nitafanyaje iwapo Askari Polisi hataki kunisaidia au anavunja haki zangu?	41
91. Naweza kulalamika kuhusu nini hasa dhidi ya Askari Polisi?.....	41
92. Ikitokea nimefungua malalamiko Kituo cha Polisi, na wakakataa kuchukua hatua dhidi ya Askari Polisi mwenzao nifanye nini?.....	42
93. Je, Jeshi la Polisi linauhusiano gani na demokrasia ya vyama vingi vya siasa?	42
94. Je, Askari wa Polisi anaweza kujunga na Chama cha Siasa?.....	42
95. Je, Askari Polisi anaweza kunizua niishiriki kwenye maandamano au mukutano wa hadhara?	42
96. Je, Polisi wanaweza kutumia nguvu kuvunja mukutano au maandamano?	43
97. Je, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ina jukumu la kuliwajibisha Jeshi la Polisi?	44
98. Je, Jeshi la Polisi hutilia maanani maadili na kushiriki katika michezo na utamaduni?	44
99. Je, Jeshi la Polisi hutilia maanani maadili na kushiriki katika michezo na utamaduni?	45
100. Je, Polisi Jamii ni nini?Nitawezaje kujua haki zangu nikiwa chini ya polisi?.....	45
101. Nitawezaje kujua haki zangu nikiwa chini ya polisi?	46

SEHEMU YA KWANZA: JESHI LA POLISI; LENGO, MAJUKUMU NA MUUNDO

1. PT ni nini?

PT ni kifupi cha Polisi Tanzania. Ni chombo cha Jamhuri ya Muungano wa Tanzania kilichoundwa ili kulinda usalama wa wananchi na mali zao, kudumisha amani na utulivu katika jamii, pia kuzuia, kubaini na kupambana na uhalifu. Ni chombo cha Taifa kilichopewa mamlaka na wajibu wa kuajiri na kuwapangia Askari Polisi vituo vya kufanya kazi na kuratibu masuala yote ya kuhakikisha amani na utulivu ndani ya nchi.

2. Kwanini tuna Jeshi la Polisi?

Jeshi la Polisi lipo kwa lengo la kuwahakikisha wananchi usalama wao na mali zao, kudumisha amani na utulivu katika jamii, pia kuzuia, kubaini na kupambana na uhalifu. Jeshi la Polisi lipo kama sheria inavyoelekeza kuhakikisha kuwa kila mtu, wakiwemo Askari Polisi wanafuata sheria katika kila hatua ya utendaji kazi.

3. Jeshi la Polisi lina paswa kufanya nini?

Jeshi la Polisi lina kazi kuu zifuatazo: kuzuia na kudhibiti uhalifu na kubaini na kuchunguza uhalifu unapotokea. Pia hutayarisha maelezo ya shauri la kweli na lenye ushahidi ili mwendesha mashtaka aweze kuwasilisha Mahakamani. Jeshi la Polisi lina jukumu la kudumisha utulivu na utii wa sheria kwa kukusanya taarifa kuhusu kinachotokea katika jamii na kuchukua hatua kama itakavyohitajika kwa mujibu wa sheria.

4. Je ni kazi ya Polisi kumtia hatiani mtuhumiwa?

Hapana. Hii sio kazi ya polisi kumtia hatiani mtuhumiwa. Polisi wanawajibika kukamata watuhumiwa, kufanya Uchunguzi na kumpeleka mtuhumiwa mahakamani pamoja na ushahidi ili mahakama iweze kufanya uchambuzi na kutoa hukumu. Polisi hawana mamlaka ya kumwadhibu au kumchukuliwa mtuhumiwa kama kwamba anahatia. Kwa ujumla, hakuna mtu anayeweza kutiwa hatiani bila ya mahakama yenye mamlaka kutamka bayana.

5. Je Polisi wana mamlaka gani?

Jeshi la Polisi lina mamlaka mbalimbali yaliyotolewa kisheria na linapaswa kutumia mamlaka hayo kulingana na taratibu zilizoainishwa katika sheria husika. Hivyo Polisi wanaweza kukamata, kufanya upekuzi, kushikilia, kumpeleleza mtuhumiwa, kumhoji shahidi, kufanya mahojiano na mtuhumiwa, kushikilia kitu chochote kinachohusiana na kosa au kilichotumika kufanya kosa kama kielelezo kutawanya waandamanaji wenyewe nia ovu na kuhakikisha usalama katika jamii. Polisi wanatakiwa kufanya hivyo kwa kufuata taratibu zinavyowaelekeza na siyo vinginevyo. Matumizi yoyote mabaya ya mamlaka au uzembe katika kazi unapelekea utovu wa nidhamu na uhalifu na afisa wa Polisi anayetenda hayo anapaswa kuchukuliwa hatua stahiki. Sheria mbalimbali kama vile Sheria ya Jeshi la Polisi Na. 322 (*Police Force and Auxiliary Service Act CAP 322*) na Kanuni za Polisi (*Police General Orders*) zimeainisha mamlaka ya Polisi.

6. Je, kuna Jeshi la Polisi moja tu nchini Tanzania?

Ndiyo, nchini Tanzania kuna Jeshi moja la Polisi moja lenye vikosi, Idara na vitengo mbalimbali kama vile kikosi cha kutuliza ghasia, kikosi cha usalama barabarani, kikosi cha wanamaji, kikosi maalum cha kuzuia dawa za kulevyta, idara ya upelelezi na vikosi vingine vingi.

7. Nani Mkuu wa Jeshi la Polisi?

Mkuu wa Jeshi la Polisi ni Inspekte Jenerali wa Polisi (IJP) ambae ni mmoja tu nchini na anasaidiwa na Naibu Inspekte Jenerali wa Polisi. IJP anateuliwa na Rais wa Jamhuri ya Muungano kwa Mujibu wa Sheria. Na IJP anawajibika kwa mamlaka ya nchi kwa mujibu wa sheria. IJP ndiye mtu mwenye mamlaka na wajibu kuliongoza Jeshi la Polisi.

8. Kwa nini Inspeka Jenerali wa Polisi awajibike kwa Waziri?

Jeshi la Polisi ni moja katika idara zinazounda Wizara ya Mambo ya Ndani ambayo husimamiwa na Waziri. Kwa sababu hiyo, Inspeka Jenerali wa Polisi huwajibika kupokea maelekezo ya kisera na kutoa taarifa za utekelezaji wa majukumu ya Jeshi la Polisi kwa Waziri mwenye dhamana ya mambo ya ndani ya nchi.

9. Je Kuna vikosi vingine vyaa usimamizi wa utekelezaji wa sheria vyenye mamlaka sawa na Polisi?

Ndiyo, katika usimamizi wa utekelezaji wa sheria kuna vyombo vingine ambavyo hufanya kazi ambazo kwa kiasi kikubwa hufafana na kazi za Polisi ikiwemo, ukamataji, upekuzi, upelelezi na kuandaa mashtaka. Vikosi hivi ni kama Idara ya Uhamiaji, Polisi wasaidizi na Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa.

10. Je, mtu yeyote anaweza kuwa Polisi?

Hapana, ni lazima uwe Mtanzania kwa kuzaliwa, usiyekuwa na historia ya kufanya makosa ya Jinai na ukidhi masharti na vigezo vitakavyowekwa ili kuweza kujiunga na Jeshi la Polisi.

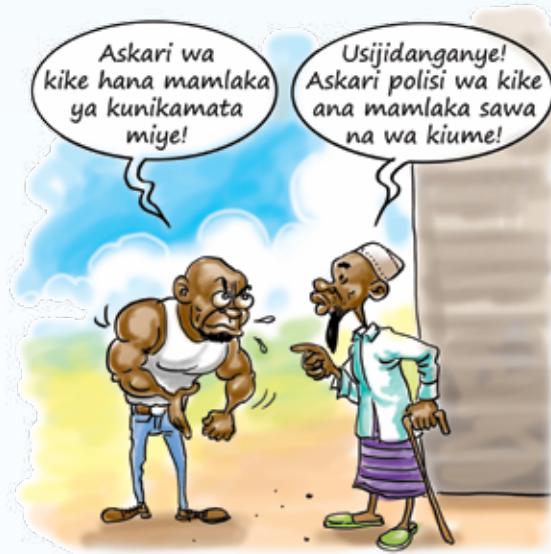
11. Nawezaje kujiunga na Jeshi la Polisi Tanzania?

Unaweza kujiunga na Jeshi la Polisi kwa kutuma maombi kwa Inspeka Jenerali wa Polisi kama ametoa tangazo la ajira kwa kupitia ofisi za wilaya, mkoa na taifa, au kupitia katika tovuti yao. Ukipata maombi na kuchaguliwa utafanyiwa usaili ambapo ikiwa utakidhi vigezo utachaguliwa na kupelekwa Chuo cha Taaluma ya Polisi Moshi kwa ajili ya mafunzo ya awali.

12. Je, Askari wanawake wana majukumu tofauti?

Hapana, hadi sasa kulingana na kanuni na sheria zilizopo Polisi wanawake wanatekeleza majukumu sawa na Polisi wanaume. Hii inawasaidia wanawake kujiamini na kuonesha uwezo wao katika utekelezaji wa majukumu mbalimbali ambayo awali yalionekana kuwa ni ya wanaume. Aidha wanawake wanapelekwa kwenye vituo vile vile ambavyo Polisi wanaume wanapelekwa na kutekeleza majukumu yaleyale kama vile kitengo cha kutuliza ghasia (FFU), kitengo cha upelelezi, kitengo cha mbwa na farasi, kikosi cha wanamaji, kikosi maalum cha kupambana na madawa ya kulevyaa au kikosi cha usalama barabarani.

13. Nitapata mafunzo gani kama Askari Polisi?

Kama askari polisi unahitaji kufundishwa majukumu ya msingi na wajibu wako ndani ya Jeshi la Polisi Tanzania. Kuna mafunzo kama ya utawala na mafunzo mengine maalum kutegemeana na cheo ulichonacho na kikosi unachotokea.

Mafunzo haya yanatolewa kwenye vyuo vifuatavyo, polisi wanapata mafunzo ya awali kwenye Chuo cha Taaluma ya Polisi Moshi au Chuo cha Polisi Zanzibar. Kwa wakaguzi na maafisa wa Polisi wanapata mafunzo yao kwenye Chuo cha Polisi kilichopo Kurasini Dar es Salaam na Kidatu Morogoro. Ikumbukwe pia mapendekezo ya mafunzo ya kozi za uongozi kama ukaguzi na kuendelea mbele yanafanywa na Tume ya Polisi na Magereza.

14. Je, ni aina gani nyingine ya mafunzo nitapata?

Unaweza kupata mafunzo mengine ya polisi baada ya mafunzo ya msingi kwa kutegemea majukumu na wajibu utakaopangiwa na idara utakapokuwa. Mafunzo pia yanaweza kuzingatia mabadilko ya sheria, taratibu, teknolojia, muda, mahali na mahitaji ya Jeshi la Polisi. Mafunzo yanaweza kuhusu mazoezi ya viungo, matumizi ya silaha, huduma ya kwanza, kudhibiti ghasia na mapambano bila kutumia silaha, mafunzo maalumu ya kupambana na makosa ya mitandao, ugaidi, madawa ya kulevyta, sheria ya jinai, taratibu za kazi, namna ya kufanya upelelezi, namna ya kudhibiti umati wa watu na namna ya kufanya kazi katika mazingira mbalimbali wanayokutana nayo. Mengi ya mafunzo haya hutolewa katika vipindi maalumu kuititia programu ya mafunzo kazini kwa kutegemeana na upatikanaji wa fedha.

15. Askari Polisi anawezaje kupandishwa cheo?

Askari Polisi anaweza kupandishwa cheo kulingana na ustadi wake kitaaluma, elimu na uzoefu, uwezo wa utendaji kazi, uadilifu na kufaulu mitihani katika programu za mafunzo ya ndani ya Jeshi la Polisi. Polisi anaweza kupandishwa cheo kwenda ngazi ya koplo, sajini na stesheni sajini kwa kupata mafunzo yanayotolewa katika Chuo cha Polisi Moshi na Zanzibar na kwa cheo cha Ukaguzi na Uafisa kwenye Chuo cha Polisi Dar es Salaam Kilichopo Kurasini. Hata hivyo cheo cha Ukaguzi na Uafisa kinathibitishwa na Tume ya Utumishi wa Jeshi la Polisi na Magereza.

16. Je, vituo vya Polisi vina madaraja?

Ndio, vituo vya Polisi vina madaraja A, B na C kutegemeana na idadi ya maofisa, eneo la kituo, idadi ya watu na takwimu za uharifu. Vituo hivi viwo kwenye mikoa, wilaya, tarafa, kata na sehemu nyinginez o ikiwemo vijijini, kwa lengo la kusogea huduma karibu na wananchi.

17. Je, tuna Askari Polisi wa kutosha kukidhi mahitaji?

Hapana, idadi ya Polisi walipo nchini haina uwiano na wingi wa watu na mahitaji halisi. Takwimu za sasa zinaonesha kuwa tuna Askari Polisi 47,873, na kutokana na sensa ya mwaka 2012 tuna wananchi 44,928,923 hii inafanya uwiano wa askari na wananchi kuwa 1:938

Kimsingi hakuna kipimo kinachokubalika kimataifa cha uwiano wa idadi ya Askari Polisi na raia. Hii ni kutokana na ukweli kuwa, wingi au mahitaji ya Askari Polisi hutegemea na mahitaji ambayo hutegemea na hali ya uhalifu, ueledi wa Polisi, vifaa na teknolojia wanayotumia Polisi na wahalifu, ukubwa wa eneo na jiografia yake na mambo mengine mengi.

18. Je, kuna umuhimu wa kuwa na mchanganyiko wa jinsi, dini na watu wa tamaduni tofauti ndani ya Jeshi la Polisi?

Hakuna nafasi zinazotengwa maalumu kwa ajili ya kundi fulani la watu katika kuajiri watumishi wa Jeshi la Polisi. Watumishi wa Jeshi la Polisi huandikishwa nchini kote kupitia ofisi za mikoa kwa kuzingatia sifa.

Hata hivyo, ni muhimu kwa Jeshi la Polisi kuwa na mchanganyiko wa wanaume na wanawake kutoka dini na jamii tofauti.. Hii inasaidia kuongeza uelewa wa tabia na mtazamo na tamaduni za jamii mbalimbali na inasaidia kuondoa fikra potofu.

19. Je, nitamtambuaje kuwa mtu huyu ni afisa wa Polisi?

Askari Polisi ana sare za kipekee za rangi ya khaki, kijani kikavu au bluu na (*barret*) au chepeo, mkanda wenyre rangi za bendera ya taifa na alama ya mabegani au chini ya bega inayoonesha cheo chake na kitengo au idara aliko

na kofia yenyenembo ya taifa. Polisi wa usalama barabarani wana sare nyeupe au za khaki kwa wanaume na kofia nyeupe na kwa wanawake wana mashati meupe, sketi za bluu na kofia nyeupe.

Askari Polisi lazima pia wawe na kibandiko kifuani kinachoonesha namba ambayo ni tofauti na Polisi wengine, lakini pia katika Jeshi la Polisi kuna Idara ya upelelezi ambaao huva kiraia kutokana na aina ya kazi yao. Pia sio kila mtu atakayevaa sare ya Polisi ni Askari Polisi, mara chache watu wasio na nia njema huweza kuvalia mavazi ya kiAskari ili kuwalaghai raia na kufanya uhalifu. Kwa sababu hiyo kila Askari Polisi ana kitambulisho ambacho hukitumia wakati wakujitambulisha sehemu yoyote pale anapohitajika kufanya hivyo.

20. Vyeo vya Jeshi la Polisi ni vipi?

Jeshi la Polisi Tanzania lina jumla ya vyeo 16 ambavyo ni:

1	Inspeka Jenerali wa Polisi (Inspector General of Police - IGP)	
2	Naibu Inspeka Jenerali wa Polisi (Deputy Inspector General of Police - DIGP)	
3	Kamishna wa Polisi (Commissioner of Police - CP)	
4	Naibu Kamishna wa Polisi (Deputy Commissioner of Police - DCP)	
5	Kamishna Msaidizi Mwandumizi wa Polisi (Senior Assistant Commissioner of Police - SACP)	
6	Kamishna Msaidizi wa Polisi (Assistant Commissioner of Police - ACP)	
7	Mrakibu Mwandumizi wa Polisi (Senior Superintendent of Police - SSP)	
8	Mrakibu wa Polisi (Superintendent of Police - SP)	
9	Mrakibu Msaidizi wa Polisi (Assistant Superintendent of Police - ASP)	
10	Mkaguzi (Inspector - INSP)	

11	Mkaguzi Msaidizi (Assistant Inspector – A/INSP)	
12	Mnadhimu wa Kambi (Resident Sergeant Major – RSM)	
13	Steshen Taji (Meja) (Station Sergeant - SSGT)	
14	Sajini (Sergeant - SGT)	
15	Koplo (Corporal)	
16	Konstebo wa Polisi (Police Constable - PC)	

21. Kila Polisi anafanya kazi yoyote ndani ya Jeshi hilo?

Hapana. Polisi anapaswa kutekeleza majukumu yake kwa mujibu wa Sheria na Kanuni za Kudumu za Polisi (*Police General Orders*). Askari Polisi mwenye cheo cha chini hawezi kutekeleza majukumu aliyopangiwa Askari Polisi mwenye cheo cha juu. Kwa mfano konstebo wa Polisi hawezi kutekeleza majukumu aliyopangiwa koplo. Hata hivyo, chochote kinachoweza kufanywa na Askari Polisi wa cheo cha chini kinawenza kufanywa na Askari Polisi wa cheo cha juu pia.

22. CID ni nini? Na Wanatofautianaje na Polisi wa Kawaida?

CID Ni kifupisho cha maneno ya Kiingereza ambayo ni “Criminal Investigation Department.” Yakimaanisha, idara ya upelelezi wa makosa ya jinai. Katika Jeshi la Polisi, maafisa katika idara hii wanapaswa kupeleleza makosa mbalimbali ya jinai.

Aidha hakuna tofauti yoyote kati ya CID na Polisi wengine kwa ujumla. Maafisa wa upelelezi wanachaguliwa mionganoni mwa Askari Polisi wa kawaida ambao wamefanya kazi za kawaida za Jeshi hilo kwa kipindi cha muda wa miaka miwili au zaidi.

23. Je, ni nani anayetoea fedha kwa ajili ya shughuli za Polisi? Na, je, kiasi kikubwa cha bajeti hiyo kinatumika kwa shughuli zipi?

Shughuli zote za utekelezaji wa majukumu ya Polisi hugharamiwa na Serikali katika bajeti ya kila mwaka kutokana na kodi ya wananchi. Aidha, Jeshi la Polisi huweza pia kuchangiwa fedha na wadau wa maendeleo wa ndani na nje ya nchi.

Bajeti kwa ajili ya Jeshi la Polisi hupitishwa na Bunge la Jamhuri ya Muungano wa Tanzania, kwa sababu ulinzi na usalama ni masuala ya Muungano. Rasimu ya kwanza ya bajeti hiyo inaandaliwa na Kamisheni ya Fedha na Lojistiki ya Jeshi la Polisi. Rasimu hii hupelekwa kwa Inspeksa Jenerali wa Polisi kwa ajili ya kuridhiwa. Baada ya hatua hiyo, hupelekwa kwa Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi tayari kwa kupelekwa bungeni.

Baada ya kujadiliwa bungeni, hatimaye bajeti ya Polisi ya mwaka hupitishwa. Sehemu kubwa ya bajeti hii hutumiwa kulipa mishahara. Maeneo mengine ya matumizi ni kuimarisha mifumo ya utendaji, mafunzo, upelelezi, miundombinu, ujenzi wa nyumba n.k.

24. Je, tunajuaje kuwa fedha wanazopata Polisi zinatumika vizuri?

Tunaweza kujua matumizi ya Jeshi la Polisi kutokana na taarifa ya Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali ambaye hufanya ukaguzi wa akaunti na fedha zilizotumiwa na Jeshi la Polisi kila mwaka. Taarifa za ukaguzi huu huwasilishwa Bungeni. Baada ya ukaguzi taarifa hizi pia hupatikana ndani ya Jeshi la Polisi, Wizara ya Mambo ya Ndani, Ofisi ya Mkaguzi Mkuu wa Hesabu za Serikali na katika maktaba ya Bunge. Mtu binafsi anaweza kuomba kujua matumizi halali ya Jeshi la Polisi kwa kutumia sheria ya haki ya kupata taarifa kutoka katika taasisi za Serikali. Kwa kuwa kazi za Polisi zinafanywa kwa kutumia fedha za walipa kodi ambazo ni fedha zako, unawajibika kuhakikisha kuwa fedha zilizotengwa kwa kazi za Polisi zinatumika ipasavyo.

25. Je, Jeshi la Polisi linaongozwa na sheria gani?

Jeshi la Polisi linaongozwa na Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya 1977, Sheria ya Jeshi la Polisi na Huduma Saidizi ya Mwaka 2002 kama ilivyorekebishwa mara kwa mara, Sheria ya Makosa ya Mtandao, Sheria ya Ushahidi, Sheria ya Kanuni za Adhabu, Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai na Kanuni za Polisi (Police General Orders).

26. Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai na Sheria ya Ushahidi na Kanuni za Adhabu, ni nini?

Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai inaeleza njia ambazo Polisi na Mahakama wanapaswa kufuata katika kuwashughulikia wahalifu na watuhumiwa wa uhalifu. Hii ni pamoja na mamlaka ya Polisi na taratibu wanazotakiwa wazifuate wakati wa ukamataji, upekuzi, mahojiano, uandishi wa maelezo, na uendeshaji wa shauri ndani ya Mahakama.

Sheria ya Ushahidi inaeleza kwa undani kinachokubalika Mahakamani kama ushahidi. Kwa mfano, sehemu moja ya sheria hiyo inasema kuwa ushahidi uliopatikana kwa kutumia nguvu au kumtesa mhusika hauwezi kupokelewa, kukubaliwa na kutumika kama ushahidi halali, kama ukithibitishwa kuwa ulipatikana kwa njia zisizo halali.

Sheria ya Kanuni ya adhabu (Penal Code) inatoa uafanuzi wa makosa, viini nya makosa, utetezi na adhabu stahiki zinazoweza kutolewa na Mahakama.

Kuna Sheria Nyingine ambazo Jeshi la Polisi Huzitumia Katika Kupambana na Uhali. Ni jukumu la Jeshi la Polisi kupambana na Ugaidi, madawa ya kulevyo na Makosa ya Mitandao kwa kuwakamata wahalifu mara moja wanapopata malalamiko au taarifa za kiintelijensia kutoka kwa wananchi na kuwafikisha Mahakamani wahalifu hao kwa kufuata taratibu za kisheria kama ilivyoelezwa kwenye sheria ya mwenendo wa makosa ya jinai.

27. Sheria ya Jeshi la Polisi na Huduma Saidizi (Sura ya 322) inahusu nini?

Sheria ya Jeshi la Polisi na Huduma Saidizi kwa kawaida inaeleza kuhusu usimamizi na uendeshaji, uteuzi na huduma; mamlaka na majukumu ya maofisa wa Polisi; nidhamu; Mfuko wa tuzo na tozo; viinua mgongo na mafao ya maofisa wasiokuwa katika pensheni; mamlaka na kazi za Polisi na Polisi Wasaidizi na mambo mengine yanayolihusu Jeshi hilo. Inaeleza kwa kina njia mbalimbali zinazopaswa kuchukuliwa katika kuhakikisha sheria na kanuni za nchi zinatekelezwa katika haki na kwa uwazi.

SEHEMU YA PILI: HAKI NA WAJIBU WA RAIA NA POLISI

28. Askari Polisi wanafanya kazi hatarishi. Je, wana bima?

Askari Polisi wa Tanzania hawana bima ya maisha ila wana bima ya afya ambayo haikidhi haja kulingana na vihatarishi vinavyowakabili. Familia ya Askari Polisi aliyeuwawa au kufariki kazini inapewa fidia, na Askari aliyeumia kazini anaweza akalipwa fidia au posho kulingana na Kanuni ya Fidia kwa Polisi ya mwaka 2013.

29. Je, haki za Polisi ni zipi?

Polisi wanahaki sawa na raia wengine isipokuwa kwenye mambo machache. Kama wama wananchi wengine Polisi wanapaswa kuheshimiwa utu wao, wanahaki ya kutokufanyiwa unyama au isivyo kibinadamu. Hata hivyo Polisi hawaruhuswi kujiunga na vyama vyaya wafanyakazi wala kugoma. Ni kosa la jinai kumvamia au kumuumiza polisi akiwa katika utekelezaji wa majukumu yake.

30. Je, Askari Polisi anatakiwa kukubali kila amri aliyopewa na mkuu wake wa kazi ndani ya Jeshi la Polisi?

Ndiyo, kwa mujibu wa sheria, taratibu na kanuni zinazoliongoza Jeshi la Polisi, kila Askari analo jukumu la kutekeleza kila amri anayopewa na Askari aliyemzidi cheo. Ikiwa kuna malalamiko kuhusiana na uhalali wa amri hiyo, Askari anayelalamika anapaswa kuwasilisha malalamiko hayo baada ya kutekeleza amri hiyo. Hata hivyo, ikiwa Askari Polisi atatekeleza amri ambayo inakiuka sheria za kimataifa kuhusiana na mauwaji ya kimbari, uhalifu dhidi ya binadamu au inahusu makosa ya kivita, Askari yeoyote atakayetekeleza amri kama hiyo hataweza kuja kujitetea baadae kuwa alikuwa anatekeleza amri aliyoleta amepewa na Askari wa cheo cha juu. Utetezi wake utakataliwa na yeye atawajibishwa binafsi.

31. Je, Askari Polisi anatakiwa kukubali kila amri aliyopewa na Waziri, Mkuu wa Mkoa, Mkuu wa Wilaya, n.k?

Hapana. Askari Polisi lazima atii amri ikiwa tu ni halali. Anaweza akawajibika kwa chochote kibaya atakachokifanya kama ameamriwa kufanya hivyo. Kamwe hawezi kujitetea kwa kusema kuwa mtu fulani mwenye mamlaka alimwamuru kutenda jambo bayo na lililo kinyume cha sheria. Hilo halitamlinda hivyo ni jukumu la kila Polisi kukataa kutekeleza amri isiyo halali.

32. Je, Askari Polisi yupo kazini muda wote?

Ndiyo. Kulingana na kanuni za Polisi kama ziliyorekebishwa Mwaka 2006. Askari Polisi yupo kazini muda wote na anamamlaka kama Polisi aliye kazini. Lakini hiyo haina maana kuwa haruhusivi kupumzika. Hii ina maana kuwa popote alipo, akivaa au kuvua sare zake, lazima ajihusishe kulinda sheria. Hawezi kusema “sipo kazini” kama anashuhudia uhalifu unatendeka au anasikia mtu anaomba msaada.

33. Je Askari Polisi wa usalama barabarani anaweza kunikamata kwa kosa lisilohusiana na usalama barabarani?

Ndiyo. Kimsingi Polisi wa usalama barabarani pia ni Polisi wa kawaida waliopewa majukumu ya usalama barabarani. Akikuona unafanya uhalifu wowote anaweza kukukamata kama Polisi mwengine ye yeyote anavyoweza kukukamata. Kama akikukamata kwa tuhuma za uhalifu ni lazima akufikishe mara moja katika kituo cha Polisi kilicho karibu.

34. Je, naweza kupata ulinzi wa Polisi kwa ajili ya shughuli zangu binafsi?

Ndiyo, mtu binafsi anaweza kuomba ulinzi wa Askari Polisi kutoka kwa Inspekte Jenerali wa Polisi. Endapo Inspekte Jenrali wa Polisi atayakubali maombi atateua Maafisa Polisi wa kutoa ulinzi ambao watakuwa chini ya amri ya afisa mwandamizi wa Polisi katika sehemu hiyo na, watagharamiwa na mtu aliyefanya maombi.

35. Je, Askari Polisi anaweza kufanya chochote atakacho?

Hapana, Askari Polisi anaweza kufanya kile tu kinachokubalika kisheria. Ifahamike kuwa, Askari wote wanatawaliwa na sheria na kanuni za nchi. [Kwa mfano hairuhusiwi Polisi kukutukana au kukudhalilisha]. Hata hivyo, ikiwa Askari Polisi hatii sheria hizo, unaweza kulalamika kwa Kamanda wa Polisi wa Mkoa au Kitengo cha Sheria na Uadilifu ndani ya Jeshi la Polisi au Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora au Mahakamani kulingana na uzito wa suala lenyewe. Ni vizuri kulalamika kwa maandishi na kupata uthibitisho wa maandishi kuwa malalamiko yako yamepokelewa.

36. Nini wajibu wa Polisi katika “Utawala wa Sheria”?

Polisi wanawajibu wa kutimiza majukumu yake kwa kuzingatia utawala wa sheria. Ina maana kuwa kila tendo linalofanywa na Askari Polisi lifanywe kulingana na sheria; na iwapo hatafanya hivyo Askari Polisi huyo atawajibika mbele ya sheria.

Katika utawala wa Sheria, watu wote ni sawa mbele ya sheria; mkubwa au mdogo, tajiri au maskini, mwanaume au mwanamke, hata serikali na jamii nzima kwa ujumla, tunatakiwa kutii sheria na lazima tuishi kwa mujibu wa masharti ya Katiba na sheria za nchi. Hivyo basi, hakuna aliye juu ya sheria.

37. Je, Askari Polisi wanayo ruhusa ya kupata huduma bure?

Kuna wakati Askari Polisi walio katika sare wanapewa pasi ya kusafiria katika usafiri wa umma au binafsi pasipo kulipia pale wanapokuwa kazini tu. Lakini hakuna sheria yoyote ya nchi inayomruhusu Askari Polisi kusafiri bure katika vyombo vya usafiri wa abiria.

38. Je, natakiwa kuzingatia kila agizo la Askari Polisi?

Ndiyo, kama ni amri halali inayohusiana na kazi yake mfano wakati wa kuzuia uhalifu. Kisheria Askari Polisi anapaswa kujitambulisha kwako akitaja jina, cheo na kituo anakotoka. Hata hivyo, una wajibu wa kumsaidia Askari Polisi katika kutekeleza kazi zake; hasa iwapo Polisi anajaribu kutuliza ghasia, kusimamisha mapigano, kuzuia uhalifu au ikiwa anajaribu kumzuia mtu kutoroka katika ulinzi wake.

39. Je, endapo Askari Polisi ataniambia niambatane naye kwenda mahali fulani kunakohitaji uwepo wangu na nisipopajua, nitalazimika kufuatana naye?

Ni vizuri kushirikiana na Polisi na kwenda kituo cha Polisi iwapo Askari Polisi anakuambia ufuatane naye ili ukawe shahidi wa kitu anachokifanya kama sehemu ya kazi yake, kama vile kumkamata mtu, kutwaa mali, au kuchunguza eneo la uhalifu. Unaweza kuambatana na Polisi na kumsaidia lakini hii haikuzuii kukataa kuambatana na polisi. Kwa kawaida katika kufanya hivyo unaweza kuitwa kama shahidi unayeweza kuileza Mahakama ulichokiona bila kuegemea upande wowote.

40. Je, ni lazima nijibu maswali yote anayouliza Askari Polisi?

Ni vizuri kujibu maswali yote kwa ukweli na uwazi na kuwaeleza Askari Polisi mambo yote yalijotendeka unayoyajua kuhusiana na tukio husika. Iwapo hujui chochote, Askari Polisi hawezи kukulazimisha kutoa maelezo au kukusemea. Daima ni vizuri kuhakikisha kuwa mtu mwingine yuko pamoja nawe wakati unapohojiwa. Pia, una haki ya kukaa kimya na kuacha kujibu maswali kama jibu litakusababisha ujitiie hatiani mwenyewe.

Pia, iwapo Askari Polisi anaamini kuwa unaweza kusaidia katika upelelezi wa uhalifu, anaweza kukuomba umpe jina lako na anuani yako. Ni lazima umweleze kila kitu, hata hivyo unaweza pia kumwomba Askari huyo kukupatia jina lake, cheo chake na kituo chake cha kazi. Askari Polisi anatakiwa kutekeleza hili akiombwa.

41. Je, Askari Polisi anawajibu wa kunisadia wakati wa dharura na nikiwa nahitaji msaada wake?

Ndiyo. Askari Polisi anatakiwa kutoa msaada kwako na kwa kila mtu awe mwathirika wa uhalifu au mshukiwa wa uhalifu na bila kujali utajiri na hali ya kimaisha ya mtu, au nafasi ya mtu katika jamii. Kulingana na kanuni za maadili kazi kubwa ya Polisi ni kutoa ulinzi kwako na kwa kila mtu bila woga au upendeleo ikiwa ni pamoja na kutoa huduma na kuwa na uhusiano mwema na raia. Askari akishindwa kutimiza haya atakuwa amekiuka kanuni za maadili za jeshi la polisi.

42. Je, naweza kumwomba Askari Polisi kunisaidia katika matatizo ya kifamilia?

Inategemea aina ya tatizo ikiwa lina asili ya kijinai. Iwapo kinachotokea ni uhalifu kama wa kufanya vurugu katika familia, kumpiga vibaya mwanamke au mtoto, au wanandugu kujamiihana, kuvamia eneo la mtu mwingine kwa jinai, bila shaka Polisi lazima akusaidie hawezi kukuachia na kusema kuwa hilo ni suala lako binafsi. Lakini iwapo watoto wako wakubwa (wenye umri wa miaka 18 au zaidi) ni wakaidi, tuseme wanatoroka nyumbani na kwenda kuolewa, hiyo sio kazi ya Polisi kuwafuatilia au kuwalazimisha warudi nyumbani. Kabisa hilo ni suala la kifamilia; isipokuwa kama watoto hao wapo chini ya umri wa miaka 18.

43. Je, kuna utaratibu maalum wa kuwashikilia watoto waliokinzana na sheria?

Ndiyo. Kila kituo cha Polisi nchini ni lazima kiwe na dawati la wanawake na watoto, lenye kusimamiwa na Askari Polisi waliopata mafunzo maalumu kuhusu kuwashikilia wanawake na watoto. Hali kadhalika, watoto waliokinzana na sheria hawachangamani na mahabusu watu wazima. Polisi watakuwa na wajibu wa kuwatanza na kuangalia ustawi wa watoto walioshikiliwa. Hata hivyo, Watoto wanaokamatwa wanapaswa kushughulikiwa kwa mujibu wa masharti yaliyoko katika Sheria ya Mtoto.

Sheria ya Mtoto inasema kuwa endapo mtoto atakamatwa na Askari polisi, ni jukumu la lazima kwa askari huyo kumtaarifu mzazi au mlezi wa mtoto huyo wakati huo huo pasipokuchelewa. Taarifa hiyo itasema kuhusu kukamatwa kwa mtoto huyo na pili kuhusu sababu za kukamatwa kwake. Pia ni lazima kuharakisha taratibu za kumfikisha mtoto huyo katika Mahakama ya Watoto ndani ya saa ishirini na nne. Ikiwa mtoto atafikishwa Mahakamani, na kama kesi haihusu Mauaji au adhabu inayozidi miaka saba itakuwa ni jukumu la Askari anayehusika kumuachia mtoto huyo kwa dhamana ya mzazi au mlezi isipokuwa tu pale ambapo kwa maslahi bora zaidi ya mtoto husika itaonekana kuwa ni vibaya kwa mtoto huyo kuchangamana na watu wasiofaa au kwamba kumwachia mtoto huyo kutaathiri upatikanaji wa haki.

44. Mimi ni mtu mwenye ulemavu, Polisi anapaswa kunihudumiae?

Mtu mwenye ulemavu anapaswa kuhudumiwa vizuri kulingana na aina ya ulemavu. Sheria ya Haki za Watu Wenyewe Ulemavu, imeweka masharti ya msingi ya jumla kuhusu wajibu wa umma na dola kuhusiana na watu wenye ulemavu. Askari anaposhughulika na mtuhumiwa au mlalamikaji ambaye ana ulemavu anapaswa kuhakikisha kuwa miundombinu, vifaa na mazingira yanakuwa rafiki kwa mtu huyo.

Mlemavu wa viungo anahitaji miundo mbinu rafiki inayofikika kwa wote: mlemavu wa macho anahitaji maandishi yaliyo katika nukta nundu, mtu mwenye ualbino hapaswi kuwekwa kwenye jua kali na pia anahitaji maandishi yaliyokuzwa na mlemavu wa kusikia anahitaji mawasiliano kwa njia ya lugha ya alama. Haya ni mahitaji ya msingi ambayo Askari Polisi anapaswa kuyazingatia anapokuwa akishughulikia malalamiko ya au dhidi ya mtu mwemeye ulemavu.

Ikumbukwe kuwa haki za msingi za binadamu haziondolewi kwa sababu ya tuhuma au mashtaka ya mtu. Heshima ya utu wa kila mtu unapaswa kulindwa. Serikali inawajibu wa kuhakikisha kuwa miundo mbinu yake yote ikiwemo ya Mahakama na Vituo vya Polisi ni rafiki kwa watu wote hasa watu wenye ulemavu.

45. Iwapo Askari Polisi hatoi msaada au hayupo karibu, je, wananchi wanaweza kumkamata mwizi au mhalifu ye yote na kumwadhibu papo hapo?

Hapana, kumpiga mhalifu ni kosa la jinai. Unachopaswa kufanya ni kitu kinachoitwa “kumweka mhalifu chini ya ulinzi na wananchi” na kumkamata mhalifu kisha kumpeleka kituo cha Polisi kilichopo karibu.

Lakini huwezi kumpiga mhalifu au kushirikiana na kundi la watu wanaofanya hivyo. Wananchi wanayo haki ya kujilinda dhidi ya shambulio la kudhuru mwili linalofanywa na mtuhumiwa au mtu ye yote lakini kujilinda huko kuwe kwa kiasi. Haiwezi kugeuzwa kuwa ni kipigo cha upande mmoja au udhalilishaji wa kutisha na Askari Polisi anayeruhusu hilo au anayeungana na wanaofanya hivyo anaweza kukabiliwa na mashtaka ya kinidhamu au jinai. Kumbuka kuwa kumpiga mhalifu ni uhalifu pia.

46. Je, Polisi wanaruhusiwa kutumia nguvu?

Katika mazingira ya kawaida Askari Polisi haruhusiwi kutumia nguvu dhidi ya mtu yejote yule isipokuwa tu kama mtu huyo anakataa kukamatwa au anajaribu kutoroka au anapohatarisha uhai wa Askari au mtu mwengine. Sheria inamruhusu Askari Polisi kutumia nguvu plae inapolizimu tu, na iwapo atatumia nguvu isivyohitajika atachukuliwa hatua za kinidhamu au kufunguliwa mashtaka kwa kosa la jinai.

47. Nikiwa natembea mtaani, je Askari Polisi anaweza kunisimamisha na kukuuliza chochote anachopenda?

Ndiyo. Ikiwa kuna kitu anachoktilia shaka juu ya jambo fulani, Askari Polisi anaweza kukuusimamisha na kukuuliza juu ya chochote. Askari Polisi wanatumia mamlaka haya mara nyingi kama njia ya kupata taarifa, kuwabaini au kuwakamata washukiwa wa uhalifu. Wananchi wanahimizwa kutoa ushirikiano.

48. Je Waathirika na Watuhumiwa wa makosa ya jinai wana haki sawa?

Ndiyo. Mtuhumiwa na Mwathirika wa makosa ya jinai kwa pamoja wana haki sawa mbele ya sheria. Wote wanahitaji ulinzi wa sheria na haki. Hii ina maana kuwa, pale Mtuhumiwa anapotienda hatiani na mahakama huadhibiwa na mwathirika hufidiwa. Watu wengi wanafikiri kuwa hakuna anayewajali waathirika wa vitendo vya kihalifu. Kwa kweli nguvu zote za Serikali ni kwa ajili ya kumsaidia mwathirika. Ni kwa niaba ya waathirika vyombo vya dola vinawatafuta wahalifu. Pia ni kwa niaba ya waathirika serikali inawaweka waendesha mashtaka kuwatetea Mahakamani ambapo Mahakama pia inaweza kumuamuru mtuhumiwa kumlipa fidia muathirika endapo Mahakama itamkuta na hatia. Vile vile ni kwa niaba ya waathirika serikali inawaadhibu wakosaji.

Lakini mtuhumiwa anasimama peke yake. Anaweza asiwe na hatia kabisa. Hivyo, kuhakikisha kuwa nguvu ya vyombo vya dola dhidi ya mtu mmoja anayetakiwa ajitetee mwenyewe, sheria imeweka kinga na vyombo kama huduma ya msaada wa sheria kwa watu wasiokuwa na uwezo.

Pamoja na mambo mengine adhabu anayopewa mtuhumiwa ya kumlipa fidia muathirika inahitaji iendane sambamba na madhara aliopata muathirika tofauti na ilivyo sasa, ambapo mara nyingi adhabu ya fidia hutolewa mara chache sana na hata ikitolewa haikidhi mahitaji ya muathirika.

SEHEMU YA TATU: TARATIBU ZA TAARIFA, UPELELEZI NA MASHTAKA

49. Je, naweza kumwita Askari Polisi wakati wowote ninapohitaji?

Ndiyo, lakini unapaswa tu kuwaita Askari Polisi kwa malalamiko au taarifa zinazohusu uhalifu. Unapaswa kuwaita Polisi kwa njia ya simu namba 112 iwapo umeona au umesikia au unatendewa kitendo cha kihalifu. Au ikiwa, kuna uhalifu umetokea au unatokea, au kuna uwezekano wa kutokea ghasia, watu wanapigana na kuna uwezekano wa kutokea machafuko, au iwapo una taarifa nzito ya kuwapatia. Lakini hupaswi kuwaita Polisi kwa suala lisilohusiana na kazi yao. Wakati mwingine watu wanafanya utani na wanawaita Polisi hata kama hakuna jambo lolote lililotokea. Unaweza kuadhibiwa kwa mzaha huo.

50. Ikiwa nataka kuwapa Askari Polisi taarifa ya uhalifu, nitafanyaje?

Iwapo ni taarifa ya uhalifu kwa mfano: mauwaji, wizi, uvunjwaji wa nyumba, udhalilishaji wa kijinsia, shambulio, udhalilishaji wa watoto, ubakaji, kumchukua mtu kinguvu na kumshikilia, usafirishaji haramu wa binadamu n.k., unaweza moja kwa moja kufungua jalada lenye taarifa ya awali kwa mkuu wa kituo cha Polisi na atawajibika kuchukua maelezo na kukupatia nakala ya maelezo husika. Unaweza ukapeleka maelezo ya malalamiko hayo Mahakamani.

Unapaswa kufahamu pia kuwa, kwa mujibu wa Sheria ya Kuwalinda watoa taarifa, Askari Polisi haruhusiwi kumtaja mtoa taarifa kwa mtu ye yeyote bila sababu ya msingi. Aidha ni jukumu la mtoa taarifa kuhakikisha kuwa anatoa taarifa za ukweli kwa Jeshi la Polisi na wajibu wa mpokea taarifa ni kuzifanya kazi taarifa hizo haraka iwezekanavyo na kutunza siri za mtoa taarifa.

51. Taarifa ya awali ni nini?

Ni maelezo ya awali ya tukio lililotokea, yanayotolewa na mlalamikaji mbele ya Polisi. Muathirika, shahidi au mtu ye yeyote anayejua kuhusu uhalifu anaweza kufungua jalada la maelezo ya awali. Unachokieleza kwenye taarifa hiyo ya awali kitasaidia Polisi kuanza uchunguzi kuhusu suala hilo na kukusanya ushahidi ili kujiridhisha iwapo kuna kesi inayoweza kufunguliwa au la.

Taarifa ya Awali ni maelezo ya ukweli kama unavyofahamu; ulivyoona au kama ulivyoambiwa. Kwa maana hiyo, ni lazima utoe habari sahihi. Usikuze au kukisia au kutoa pendekezo.

Taja sehemu, siku au tarehe na muda wa tukio ikiwa unakumbuka pasipo kubahatisha. Kwa utaratibu eleza wasifu na matendo au maneno ya kila mtu aliyehusika: walikuwa akina nani, walikuwa wapi, walikuwa wanafanya nini, mlolongo wa kila kilichofanyika na kila mtu, kila aina ya majeruhi au uharibifu wa mali uliofanywa, aina ya mali n.k. Ussisahau kutaja aina ya silaha iliyotumika ikiwa kulikuwa na utumiaji wa silaha. Ni vizuri kuweka kumbukumbu za ukweli na hali halisi haraka iwezekanavyo. Ikiwa unatoa maelezo hayo kwa kuchelewa, unapaswa kumjulisha Askari Polisi sababu za kuchelewa kwako kutoa hayo maelezo.

52. Nitajuaje kuwa Askari Polisi ameandika kwa usahihi nilichomwambia?

Kumbuka kuwa, Taarifa ya Awali ni maelezo yako ya unachojua. Siyo maelezo ya Polisi. Askari Polisi yupo pale kunukuu kwa usahihi bila kuongeza au kuondoa kitu chochote. Ili kujiridhisha na hili, sheria inamhitaji Askari Polisi kukusomea taarifa au kukupa mwenyewe na kuisoma; kufanya marekebisho kwa kuongeza au kupunguza maelezo ya taarifa hiyo ya awali.

Pindi utakapokubaliana nayo itabidi utie saini. Ikiwa kama haukubaliani na maelezo hayo Polisi hana mamlaka ya kukulazimisha kusaini. Askari Polisi atatakiwa kukupatia nakala bila malipo yoyote. Taarifa hiyo itatunzwa na kufunguliwa jalada ambalo litapelekwa kwa Afisa wa Polisi wa cheo cha juu kwa ajili ya hatua zaidi.

53. Je, naweza kwenda kufungua kesi kwenye kituo kidogo cha Polisi au katika kituo chochote cha Polisi?

Unashauriwa kufungua kesi katika kituo chochote cha Polisi kilichopo karibu na wewe au karibu na uhalifu ulipotendeka. Kutokana na Mpango wa Matokeo Makubwa Sasa [BRN], Jeshi la Polisi lina Vituo vinavyohamishika [mobile police stations] vinavyohudumia wananchi katika sehemu mbalimbali nchini ambavyo vina majukumu sawa na vituo vya kudumu vya Polisi.

Ikiwa utafungua shauri lako katika Kituo Kingine cha Polisi, wataingiza taarifa zako katika kumbukumbu na kisha kuwasiliana na kituo stahiki. Askari Polisi hawawezi kukataa kupokea taarifa yako eti kwa sababu tu uhalifu haukutokea katika eneo ambalo wana mamlaka nalo.

54. Askari Polisi anaweza kukataa kupokea taarifa yangu kuhusu uhalifu?

Hapana, Askari Polisi ni lazima asajili taarifa yako kuhusu uhalifu. Hata baada ya kupokea taarifa yako na kuisajili, Askari Polisi kwa kufuata taratibu za kisheria na Kanuni za Polisi anaweza kukataa kushughulikia tatizo lako ila atalazimika kukupatia sababu za uamuzi huo.

55. Iwapo malalamiko yangu yanahu kosa la jinai ambalo Askari Polisi ana uwezo wa kisheria wa kusajili, lakini akakataa kulisajili. Nitafanyaje?

Kwa mujibu wa sheria, malalamiko yoyote utakayofikisha katika Kituo cha Polisi yanapaswa kusajiliwa. Endapo Askari Polisi amekataa kusajili malalamiko yako unapaswa kumjulisha Kamanda wa Polisi wa Mkoa au Kitengo cha Malalamiko ndani ya Jeshi la Polisi au Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora au Mahakamani kulingana na uzito wa suala lenyewe.

56. Nini kitakachofuata baada ya kutoa taarifa yangu ya awali?

Baada ya kupokelewa kwa taarifa ya awali, Askari Polisi atapanga na kuanzisha uchunguzi. Katika uchunguzi huo Polisi wanaweza kufanya mambo mengi sana ikiwemo kuongea na wathirika na mashahidi, kuchukua maelezo na vielelezo kwa kadiri itavyohitajika.

57. Je, ni kitu gani kinaendelea uchunguzi wote unapokuwa umekamilika?

Baada ya uchunguzi kukamilika Askari Polisi aliye na madaraka atayaangalia maelezo yaliyotolewa na kuamua iwapo kuna ushahidi wa kutosha wa kuonesha kuwa uhalifu ulitendeka na kumfungulia mashtaka ya jinai mtu aliyehusika. Polisi ataandaa taarifa ya mwisho kwa ajili ya mwendesha mashtaka, ambayo kwa maoni ya afisa wa upelelezi inaonesha kuwa kuna ushahidi na taarifa za kutosha kwa Mahakama kulisikiliza shauri. Hivyo mtuhumiwa atashtakiwa mbele ya Mahakama kwa uhalifu, ambapo ushahidi utatolewa na wewe mtoa taarifa unaweza ukaitwa kuwa shahidi wa upande wa mashtaka kisha Mahakama itaamua kama mtuhumiwa ana hatia au la.

58. Kwa nini mara nyingi baada ya Mtu kushtakiwa Mahakamani, Polisi au Waendesha Mashitaka hudai kuwa Upelelezi haujakamilika?

Hii huweza kutokea kutokana na mazingira ya tuhuma, ushahidi na taarifa za ziada ambazo huweza kupatikana baada ya kesi kufunguliwa.

Hata hivyo, baada ya uchunguzi wa Polisi, endapo vipengele vyote vya uhalifu havikukamilika itakuwa ni upotezaji wa muda kumshtaki mtu na kumpeleka mbele ya Mahakama. Waendesha Mashtaka na Mahakama wataichunguza hati ya mashtaka wenyewe ili kuona uwezekano wa uhalifu kuwa umetendeka. Pia shauri la jinai likia Mahakamani kwa muda wa siku sitini (60) bila ushahidi kukamilika, Mahakama itaitupilia mbali shauri hilo na mtuhumiwa kuachiwa huru.

59. Je, Askari Polisi atamkamata kila mmoja aliyetajwa ndani ya taarifa ya awali?

Hapana, na hawatakiwi kufanya hivyo. Mtu kutajwa katika taarifa ya awali siyo sababu inayojitosheleza ya kukamatwa kwake. Ni pale tu kutakapokuwa na sababu za kutosha za kuonyesha kuwa mtu huyo amehusika katika kufanya uhalifu ndipo Askari Polisi wanaweza kumkamata.

60. Je, Askari Polisi anaweza kufunga malalamiko yangu bila kuchukua hatua zaidi?

Ndiyo. Polisi wanaweza kuamua kufunga malalamiko baada ya kukupatia sababu za kufikia uamuzi huo.

Sababu hizo zinaweza kuwa iwapo baada ya kufanya uchunguzi wao hawakuweza kupata ukweli unaosaidia kuonyesha kuwa uhalifu ultendeka, au iwapo hakuna ushahidi wa kutosha kuonyesha kuwa kuna ukweli katika tuhuma zilizotolewa au kuthibitisha kuwa uhalifu

umefanyika, lakini watu waliofanya uhalifu huo hawajulikani. Hata hivyo, ni muhimu ufahamishwe juu ya uamuzi wao.

Baada ya kufahamishwa kwamba malalamiko yamefungwa, unayo nafasi ya kupinga kufungwa kwa malalamiko yako na unayo nafasi ya kulalamika kwa Kamanda wa Polisi wa Mkoa au Kitengo cha Malalamiko ndani ya Jeshi la Polisi au Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora au Mahakamani kulingana na uzito wa suala lenyewe.

61. Je, naweza kuendelea kupewa taarifa ya maendeleo ya kesi inayotokana na taarifa yangu?

Hakuna kipengele maalumu katika sheria kinachomtaka Askari Polisi kukufahamisha kuhusu maendeleo ya kesi iliyopelekwa Mahakamani kutokana na taarifa yako. Hii ni kwa sababu kesi inayohusu uhalifu husimamiwa na kuendeshwa na serikali. Hivyo, ni jukumu lako kufuatilia taarifa za uendeshwaji wa kesi mwenyewe.

62. Nifanye nini iwapo Askari Polisi hawalichunguzi jambo langu au wanafanya pole pole au wanakataa kuchunguza masuala yaliyo wazi katika mkondo wa uchunguzi?

Kuna kanuni muhimu katika Sheria kuwa hakuna mtu awezaye kuingilia upelelezi wa Polisi. Hivyo iwapo Polisi wanakataa kuendelea na upelelezi au wanafanya hivyo pole pole sana au kwa makusudi wakapuuza masuala muhimu katika mkondo wa upelelezi hakika unaweza kulalamika kwa Mkuu wa Upelelezi wa Makosa ya Jinai Wilaya (OC/CID); Mkuu wa Upelelezi wa Makosa ya Jinai Mkoa (RCO); Kamanda wa Polisi wa Mkoa; au Mkurugenzi wa Upelelezi wa Makosa ya Jinai (DPP).

63. Je, Askari Polisi anaweza kuingia ndani ya nyumba yangu na kupekua bila kukaribishwa? Na je, anaweza kuchukua kitu chochote?

Ndiyo, endapo ruhusa ya kuingia haitapatikana au endapo nyumba itakuwa imefungwa, Askari Polisi anayo mamlaka ya kuvunja mlango, dirisha au kutumia mbinu zozote zinazoruhusiwa na sheria kuweza kuingia na kupekua na kuchukua kitu au mtu aliyehusika katika uhalifu. Hata hivyo, kabla ya kuchukua hatua hizo Askari anapaswa kuwasiliana na uongozi wa eneo husika.

Ikiwa Askari Polisi atachukua kitu chochote ndani ya nyumba lazima atoe hati ya kushikilia mali (Certificate of Seizure) ya kukubali kukamata mali hizo, ikiwa na saini ya mmiliki, au mkazi wa makazi hayo au ndugu yake wa karibu na saini ya mashahidi walioshuhudia upekuzi huo, kama wapo.

64. Nini maana ya Amri na Hati ya upekuzi?

Amri ya Upekuzi (Search Order) ni kibali kitolewacho na Mkuu wa Kituo cha Polisi wakati Hati ya Upekuzi (Search Warrant) ni kibali kitolewacho na Mahakama. Vyote vinatoa ruhusa kwa Askari Polisi kupekua sehemu yenye uwezekano wa kuwepo ushahidi unaohusiana na kosa lilihofanyika au ushahidi kuhusu kosa linalodhaniwa kuwa litatendeka.

Mamlaka yoyote haiwezi kuingia na kuekua nyumba na ofisi za watu bila sababu za msingi kwa kuwa ni maeneo ya faragha. Hivyo Sheria inamtaka ye yeyote anayehitaji kuingia katika maeneo binafsi kueleza kwa nini anaona kuwa ni muhimu kuingilia haki ya mtu ya faragha.

Aidha, Askari Polisi wanaweza kufanya upekuzi wa dharura bila ya uwepo wa amri ya kimaandishi au hati ya upekuzi pale wanapoona tukio la kijinai linafanyika. Iwapo kuna uwezekano wa mtuhumiwa kukimbia na Askari Polisi anazo sababu zinazomfanya aamini hivyo au iwapo kuna uwezekano wa ushahidi kuharibika, au ikiwa mtuhumiwa, mhalifu au kitu kinatakiwa kipatikane bila kuchelewa na kuna hofu kitapotea iwapo hakitatwaliwa wakati huo, basi Askari Polisi wanaweza kuingia nyumbani mwako bila hati ya upekuzi na kuchuchua chochote kitakacho shukiwa kuhusika na uhalifu.

65. Je, Polisi wanapataje amri au hati ya upekuzi?

Mkuu wa kituo cha Polisi anaweza kutoa amri ya upekuzi kwa sababu zilizotajwa hapo juu, lakini atafanya hivyo tu iwapo ataridhika kuwa ucheleweshaji wowote utakaotokana na kuomba kibali cha upekuzi Mahakamani kutasababisha kuondolewa au kuharibiwa kwa ushahidi, au kutahatarisha uhai au mali. Askari Polisi lazima pia atoe taarifa ya utolewaji wa hati ya upekuzi kwa hakimu aliyepo eneo la karibu, akieleza kwa nini alitoa hati ya upekuzi na mali zilizoonekana kutokana na upekuzi uliofanyika.

Askari Polisi wanatakiwa waende mbele ya Hakimu na kueleza sababu zinazowafanya wafikiri kuwa kuna mali, nyaraka au watu waliofichwa kwenye nyumba husika ambapo kukamatwa kwa kutasaidia kuleta suluhisho la uhalifu. Iwapo hakimu atashawishika kuwa kuna sababu za msingi za kufanya upekuzi wa majengo hayo, atatoa kibali. Kibali hicho kina mipaka na kinatoa jina na cheo cha Askari Polisi anayeruhusiwa kuingia ndani ya jengo husika na kinatolewa chini ya saini ya Hakimu na muhuri wa Mahakama.

Askari Polisi wanawenza kusimamisha na kupekua chombo chochote cha usafiri iwapo wataamini kuwa ndani yake kuna mali za wizi, vitu vilivyotumika au vitakavyotumika katika uhalifu, au silaha zinazomilikiwa kinyume cha sheria. Hii ni tofauti na kupekua nyumba.

66. Utaratibu gani unatumika katika Upekuzi?

Hati ya upekuzi iwepo au isiwepo bado kuna utaratibu unaotakiwa kufuatwa. Upekuzi lazima ufanyike mmiliki akiwepo. Mmiliki hatakiwi kuondolewa wakati upekuzi unaendelea. Polisi wanatakiwa kuorodhesha vitu wanavyovichukua. Mashahidi, Askari Polisi na mmiliki wa nyumba au ofisi lazima watie saini kuthibitisha vitu vilivyochukuliwa. Lazima nakala iliyosainiwa na wote iachwe kwa mmiliki. Iwapo ndani ya nyumba kuna mwanamke, ambaye hatakiwi kukamatwa, na ambaye kwa mujibu wa mila hatakiwi kutoka nje, Askari Polisi anatakiwa atoe taarifa kwa mwanamke huyo ya kumtaka aondoke ndani ya nyumba hiyo na atoe muda wa kutosha wa mwanamke huyo kuondoka.

Iwapo wanawake wanatakiwa kupekuliwa, upekuzi huo lazima ufanyike na Askari wa kike kwa uangalifu na heshima ya hali ya juu. Upekuzi lazima ufanywe kati ya

muda wa jua kuchomoza na kabla ya jua kuzama na lazima awepo kiongozi wa serikali za mitaa au mtu ambae ni jirani wa mtuhumiwa au ndugu yake isipokuwa iwapo Mahakama imeamuru vinginevyo.

67. Je, Askari Polisi anaweza kutumia bunduki na risasi za moto katika kupambana na uhalifu?

Ndiyo, Askari Polisi anaweza kutumia bunduki na risasi za moto ikiwa njia nyingine zote za udhibiti zimejaribiwa na kushindikana. Kwa mfano inaruhusiwa kutumia bunduki na risasi za moto dhidi ya mtu anayetoroka; anayefanya jaribio la kutoroka toka kizuizini au kwaajili ya mtu anayetoroka na ili akamatwe, silaha hizo zinatumika kumpunguzia mwendo pasipo kumuuwua. Izingatiwe kwamba, silaha zinatumika pale tu Askari Polisi anapokuwa na sababu za msingi za kuamini kuwa hawezি kuzuia utoro huo kwa njia nyingine na ametoa onyo kwa mtu huyo kuwa yuko karibu kutumia bunduki, na mtu huyo hakujali onyo lililotolewa.

Pia Askari Polisi anaweza kutumia bunduki dhidi ya mtu ambaye anatumia nguvu kumwondoa mtu mwingine kutoka katika kizuizi halali au kuzuia ukamatwaji halali wa mtu mwingine. Hata hivyo, katika suala hili, Askari Polisi anaweza tu kutumia bunduki kwa kuzingatia sheria na kanuni za matumizi ya silaha iwapo hakuna njia nyingine ya kumzuia mtu huyo na iwapo Askari Polisi ana sababu za msingi za kuamini kuwa mtu mwingine, au Askari Polisi wenyewe, wako hatarini kuumizwa vibaya.

68. Je, Askari Polisi afanye nini kama watu ni wakaidi na wanarusha mawe au kuaharibu mali?

Askari Polisi wana wajibu wa kulinda uhai na mali za watu lakini kuna utaratibu unaotakiwa kufuatwa katika utekelezaji wa jukumu hilo. Kwanza polisi wanawajibu wa kutoa onyo mara tatu ya kuwataka watu watawanyike, kwa mdomo na kwa maandishi na wanapaswa kutoa muda wa utekelezaji wa amri hiyo..Kama bado hawatawanyiki nguvu ya kadiri inaweza kutumika. Aina ya nguvu hizo ni matumizi ya maji ya kuwasha, mabomu ya machozi, virungu na mbwa, silaha zinaweza kutumika pia kama vile risasi za mpira.

Polisi wakati wote lazima wajitahidi kutumia njia yenyе madhara kidogo na kutumia njia nyingine kama ile imeshindikana. Iwapo Polisi watatumia risasi za moto wafanye hivyo kama njia ya kujihami, na lazima pawepo na maonyo ya wazi kuwa risasi zitatumika. Hapa pia kanuni ni kutumia nguvu kiasi. Mara kundi hilo linapoonyesha dalili ya kutawanyika upigaji wa risasi lazima usimamishwe. Majeruhi lazima wasaidiwe kwa kupelekwa hospitali mara moja. Hata hivyo kila Askari Polisi anawajibika kuandika taarifa ya uhusika wake kwa ajili ya kumbukumbu. Lakini njia iliyo bora ni ile ya kushauriana kwa mazungumzo na waandamanaji.

69. Je, Askari Polisi anaweza kunikamata bila kuniambia sababu?

Hapana. Ni wajibu wa Afisa wa Polisi kujitambulisha na kukueleza kosa lako kabla hajakukamata. Mathalani, kama mtu amekamatwa akifanya uhalifu, mazingira yote ya uchunguzi yanaonyesha kumtuhumu mtu huyo au mtu huyo anaonekana akimsadia mtu mwingine kufanya uhalifu kabla, wakati au baada ya tukio kutokea, anaweza kukamatwa. Ni lazima kuwe na ‘sababu za msingi’ za kumkamata mtu.

Mtu akimtaja mtu mwingine katika taarifa ya awali ya upeletelezi haiwezi kuwa sababu ya ukamataji. Lazima pawepo na kitu cha ziada chenye sura ya ushahidi kitakachowezesha kukutia hatiani.

70. Je, Askari Polisi anahitaji kuwa na kibali ili kunikamata mimi au mtu mwingine?

Inategemea aina ya kosa. Kuna makosa maalumu yaliyoorodheshwa katika Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai yenyewe kuruhusu Askari Polisi kumkamata mtu bila kibali. Kwa mfano, Uvunjifu wa amani, kumzuia Askari kufanya kazi yake, kudharau bendera au wimbo wa taifa, n.k. Hata hivyo makosa mengine yote yanamtaka Askari Polisi kupata hati ya kukamata kutoka kwa Hakimu, Afisa Mtendaji wa Kata au Afisa Mtendaji wa Kijiji. Endapo Askari Polisi watamkamata mtu bila ya kuwa na kibali, ni lazima watoe taarifa Mahakamani kuhusu ukamataji huo. Pamoja na hayo, uwe umekamatwa kwa kibali au pasipo kibali, unayo haki ya kuongea na mwanasheria wako na mwanafamilia au rafiki wakati unapokuwa umekamatwa. Unaweza kuwajulisha ulipo na sababu za kukamatwa kwako.

71. Je, kuna kanuni maalum za kuwakamata na kuwashughulikia wanawake walioko kizuizini?

Ndiyo. Upukuzi wowote wa mwanamke lazima ufanywe na Askari Polisi mwanamke, kwa kuzingatia heshima ya mwanamke anayepekuliwa. Zaidi ya hayo, kila Kituo cha Polisi nichini ni lazima kiwe na dawati la wanawake na watoto, lenye kusimamiwa na Askari Polisi waliopata mafunzo maalumu kuwashughulikia wanawake na watoto. Mahabusu wanawake hawachanganywi katika chumba kimoja na mahabusu wanaume.

72. Je, Askari Polisi wakinikamata, wanawenza kunishikilia kwa muda wowote wanaopenda?

Hairuhuswi! Ikiwa umekamatwa na Polisi na kuwekwa mahabusu bila kibali au wakiwa na kibali, basi Askari Polisi ni lazima wakupeleke Mahakamani ndani ya saa ishirini na nne. Hata hivyo, iwapo umekamatwa kwa kibali kwa kosa ambalo adhabu yake ni kifo Polisi lazima wakupeleke mbele ya Mahakama mapema iwezekanavyo. kama hawajakupeleka mahakamani ndani ya saa 24 una haki ya kuwataka wakupeleke Mahakamani haraka iwezekanavyo au unawenza kuwasiliana na ndugu/rafiki au mwanasheria apeleke maombi Mahakama Kuu ya kuamrisha Jeshi la Polisi likupeleke Mahakamani. Ikiwa hujakamatwa, lakini umeletwa kituoni kwa ajili ya kuhojiwa, basi Askari Polisi lazima waliweke suala hilo katika kumbukumbu zao pia.

73. Polisi wanawenza kukamata familia yangu pale ninapotuhumiwa kutenda kosa la jinai?

Hapana, hawana mamlaka hayo. Hakuna hatia ya kufungamanishwa. Mtu kuwa na hatia au kukosa hatia lazima kuamuliwe kwa kuangalia vitendo vya mtu binafsi na siyo kwa sababu mtu huyo yupo karibu na au anahusiana na mtu fulani ambaye ni mtuhumiwa. Uhuru wa mtu ye yeyote hauwezi ukatwaliwa isipokuwa kwa sababu maalum za sheria.

Askari Polisi hawaruhuswi kuwatisha wanafamilia au marafiki au kuwafungia mahabusu kama njia ya kumbana mhalifu akiri kosa au kama amekimbia ajisalimishe Polisi. Njia hii ya kuteka na kuwashikilia mateka watu wa karibu wa mtuhumiwa ni kinyume cha sheria na ni kosa kubwa. Hivyo, Polisi wakifanya hivyo una haki ya kuwashtaki Mahakamani au kupeleka malalamiko Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.

Haijalishi kesi wanayoishughulikia ni ngumu kiasi gani, Polisi hawawezi kutumia njia zisizo halali ili kumlazimisha mtuhumiwa kujisalimisha au kukiri kosa. Watu pekee wanaoweza kukamatwa ni wale ambao kuna sababu za msingi dhidi yao za kufikiriwa kuwa wamefanya uhalifu.

74. Je, Polisi anaweza kunishikilia mafichoni au asitoe taarifa kwa mtu ye yote kuwa linanishikilia?

Hapana. Jeshi la Polisi likikushikilia mafichoni ni kinyume cha sheria. Mara Askari Polisi wanapokuweka rumande ni jukumu lao kuangalia afya yako na kuzilinda haki zako. Iwapo utapata madhara yoyote au haki zako hazitaheshimiwa na zikavunjwa kwa namna yoyote ile Jeshi la Polisi litawajibika. Hili ni jambo muhimu la kisheria na ni vizuri kulikumbuka.

Askari Polisi wana wajibu wa kuandika taarifa za watu wote wanaofika kituoni kwenye kitabu chao cha kumbukumbu za kila siku, kitaonesha muda ulioletwa hapo kituoni kwa mahojiano na wakati gani ulikamatwa. Kumbuka kuwa unayo haki ya kuwa na mwanasheria wako wakati wa kuhojiwa. Hivyo, sehemu ya mahabusu lazima ijulikane na iweze kufikiwa na mwanasheria wako, marafiki, familia au jamaa.

75. Inakuwaje basi watu hukamatwa siku ya Ijumaa jioni na kuwekwa mahabusu mpaka siku ya Jumatatu?

Haitakiwi kuwa hivyo. Inapokuwa haiwezekani kumpeleka mtu aliyejamatwa Mahakamani ndani ya saa 24 kuanzia alipowekwa mahabusu, afisa msimamizi wa Kituo cha Polisi ambako mtuhumiwa ameshikiliwa anaweza kuichunguza kesi na anaweza kumwachia mtu huyo baada ya kuweka dhamana isipokuwa kama kosa linaonekana na afisa huyo kuwa ni kubwa. Dhamana itatolewa kwa kiasi cha fedha kinachohitajika, akiwa na wadhamini au bila ya wadhamini na itamtaka kwenda katika Kituo cha Polisi katika muda na mahali palipotajwa kwenye dhamana ili apelekwe mbele ya Mahakama ikiwa hati ya mashtaka itakuwa imekwishaandaliwa na mwendesha mashtaka wa serikali.

76. Je, watu watajuaje nilipo?

Sheria ina kinga nyingi za kukulinda usipotee ndani ya mfumo. Mara baada ya Askari Polisi kukukamata wanatakiwa wafanye mambo kadhaa. Lazima wachukue kumbukumbu za watu wote waliowashikilia kwa mahojiano au waliokamatwa kwa kibali au bila kibali. Taarifa za watu waliokamatwa bila kibali lazima zitolewe kwa hakimu wa eneo hilo.

Zaidi ya hayo, lazima wakufahamishe kuwa unawenza kumwarifu rafiki au ndugu yako ili wajue mahali ulipo na kama watakataa una haki ya kusitiza kuwa unahitaji ndugu zako au mwanasheria wako afahamishwe. Pia lazima wahakikishe unafahamu na unawenza mara moja kuongea na mwanasheria au mtoa huduma za kisheria. Vitu hivi vyote vimewekwa kisheria kupunguza uwezekano wa Askari Polisi kutumia madaraka yao vibaya. Iwapo Askari Polisi hawafuati taratibu hizi, mtuhumiwa atatakiwa kutoa malalamiko na polisi watatatakiwa kujibu malalamiko mbele ya Mahakama.

77. Je, Polisi wanaruhusiwa kutumia nguvu wakati wa kumkamata mtuhumiwa?

Hapana, katika mazingira ya kawaida, endapo mtuhumiwa atatoa ushirikiano kwa Polisi wakati wa kukamatwa au kuhojiwa, polisi hawaruhusiwi kutumia nguvu. Hata hivyo kama utakataa kukamatwa na ukatumia nguvu kujitoa chini ya ulinzi wanaruhusiwa kutumia nguvu kwa kiasi kile tu kinachohitajika kukutia nguvuni au chini ya ulinzi. Kuonesha ushirikiano hakumaanishi kuruhusu haki zako za msingi zisizingatiwe.

78. Polisi wanafanyaje katika kutunza kumbukumbu za vifaa wanavyokamata toka kwangu?

Kwa mujibu wa Sheria na Kanuni zinaloliongoza Jeshi la Polisi, unapokamatwa na vifaa vyako kuchukuliwa na Jeshi la Polisi unapaswa kutoa maelezo ya kina kuruhusu vifaa hivyo. Aidha unapaswa kueleza ni kifaa gani, idadi yake, aina yake, hali yake, ikibidi hata thamani yake uiweke wazi. Hii husaidia kuondoa usumbu au uwezekano wa kuchanganya na vifaa nya mtu mwingine hali ambayo huweza kusababisha kubadilishana kwa vifaa/mali au hata kukabidhiwa vifaa/mali ambayo siyo yako.

79. Je, Nitarejeshewaje mali/vifaa vyangu vilivyochukuliwa na Polisi kama vielelezo?

Ikiwa suala limeishia katika Kituo cha Polisi, unahaki ya kurudishiwa mali/vifaa unavyomiliki kihalali na endapo mali/kifaa hicho hakihuiani na shauri la jinai linaloendelea ambalo huweza kuhitaji mali/kifaa hicho kama sehemu ya ushahidi Mahakamani. Ikiwa mali/vifaa hivyo vitathibitika kuwa vilivhusika katika uhalifu (mfano silaha) Jeshi la Polisi linahaki ya kuendelea kuvishikilia.

Iwapo shauri limeishia Mahakamani, na vifaa/mali haikuhsika katika uhalifu; una haki ya kuiomba Mahakama itoe amri ya kukurudishia mali/vifaa vyako mara kabla ya hukumu au wakati wa hukumu. Ikiwa vifaa hivyo vilitumika katika uhalifu Mahakama inayo haki ya kuamuru vitaifishwe au virudishwe kwa mmiliki wake halali kwa kutegemea na uhalali wa mali yenye.

Usiporudishiwa mali/vifaa vyako, ikiwa suala limeishia Polisi na vifaa unavimiliki kwa halali na havikutumika katika uhalifu na siyo sehemu ya ushahidi, unapaswa kuwasilisha malalamiko yako kwa Kamanda wa Polisi wa Mkoa au Kitengo cha Malalamiko ndani ya Jeshi la Polisi au Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora au Mahakamani kulingana na uzito wa suala lenyewe.

Vilevile, usiporudishiwa vifaa/mali yako na shauri limeishia Mahakamani ni jukumu lako kuwasilisha maombi kwa njia ya maandishi katika Mahakama iliyotoa hukumu hiyo au Mahakama ya ngazi ya juu kuomba upewe mali/kifaa chako kilichokuwa kikitumika kama kielelezo.

80. Je, Askari Polisi anahaki ya kunipiga niwapo kizuizini?

Hapana. Hana haki ya kukupiga, kukutisha au kukutia hofu. Kufanya hivyo ni kinyume cha sheria, kanuni na taratibu za kipolisi na Askari Polisi anayefanya hayo anaweza kuadhibiwa kwa kosa hilo. Pia una haki ya kumzuia Polisi kukupiga kama kuna uwezekano wa kumzuia kwa muda huo.

Sheria inasema kuwa mtu akiwa kizuizini, atatakiwa kutendewa kiubinadamu na kuheshimiwa na hatapaswa kutendewa ukatili, kinyume na ubinadamu au kudhalilishwa. Pia iwapo uko katika kizuizi cha Polisi, unaweza kuomba kupatiwa matibabu au ushauri kuhusiana na ugonjwa au majeraha uliyonayo.

81. Je, Askari Polisi anaweza kunilazimisha kukiri kosa?

Hapana. Askari Polisi anayo haki na wajibu wa kukuhoji baada ya kukutajia haki zako na kukupa maelezo ya onyo, lakini hana mamlaka ya kukulazimisha kuongea kitu chochote ambacho hutaki kusema/kukiri makosa ambayo hukufanya au kutoa maelezo. Ikiwa mtuhumiwa amekataa kuongea ni wajibu wa Polisi kukupeleka Mahakamani ndani ya saa 24. Ungamo la kosa litokanalo na kuteswa linalofanywa mbele ya Askari Polisi kwa namna yoyote ile halitakubalika Mahakamani kama ushahidi.

82. Je Polisi Wanalazimika Kunukuu kila Mahojiano wanayofanya na mimi baada ya kunikamata?

Askari Polisi ni lazima aandike mahojiano yote atakayofanya na wewe baada ya kukukamata. Askari Polisi anapaswa kukupa tahadhari kabla ya kufanya mahojiano na wewe kwamba taarifa yoyote utakayoitoa na chochote utakachofanya kinaweza kutumika dhidi yako kama ushaihidi Mahakamani.

Mwisho, ni lazima Askari Polisi huyo akuoneshe hayo aliyoandika na wewe una haki ya kusoma na kuomba yafanywe masahihisho ikiwa hakuandika kile au vile ulivyosema. Kama huwezi kusoma, afisa wa Polisi lazima akusomeee au ikiwa una wakili wako akusomee. Unaweza kufanya masahihisho yoyote kabla ya kuweka sahihi na kuthibitisha kwamba taarifa hiyo ni sahihi. Kama ni kurasa chache au ni kurasa nydingi, hakikisha umesoma kila ukurasa maana taarifa hiyo inaweza kuja kutumika kama udhahidi dhidi yako Mahakamani.

83. Je, nikiwa nashikiliwa kituo cha Polisi naweza kupata dhamana?

Inategemea umekamatwa kwa kosa gani, kwa mfano ukikamatwa kwa makosa ya mauaji, Uhaini, makosa ya kutakatisha pesa, kunajisi, wizi wa kutumia silaha kufanya biashara ya madawa ya kulevyu au ugaidi mionganoni mwa makosa mengine huwezi kupata dhamana. Ikiwa umekamatwa kwa tuhuma za makosa mengine ni lazima Polisi wakujulishe kuwa unayo haki ya kupata dhamana kwa mujibu wa sheria. Sheria ya Mwenendo wa Makosa ya Jinai inasema kuwa unayo haki ya kupata dhamana ya Polisi kwa kuzingatia vigezo vifuatavyo:-

- Ukubali kwa maandishi kufika katika Kituo cha Polisi, siku, tarehe na muda utakapohitajika;
- Ukubali kwa maandishi kuzingatia masharti yatakayotajwa katika hati ya dhamana;
- Mtu mwagine anayekubalika na Polisi akiri kwa maandishi kwamba anakufahamu na ana ahidi kukuleta wewe mtuhumiwa katika Kituo cha Polisi au kuhakikisha kuwa unafika Mahakamani tarehe na muda wowote atakapohitajika; na
- Wewe au mtu mwagine anayekubalika na Polisi, anaweka ahadi ya maandishi ya kulipa kiasi fulani cha fedha kama dhamana iwapo utashindwa kufika katika Kituo cha Polisi wakati utakapohitajika.

Vilevile, Askari Polisi msimamizi wa kituo cha Polisi anaweza pia kukuachia kwa dhamana kama:-

- Ulikamatwa bila kibali; na baada ya uchunguzi wa kina, kwa maoni yake, anaona kuwa hakuna ushahidi unaojitosheleza kuendelea na mashitaka;
- Kosa unaloshitakiwa kwalo siyo kosa kubwa; au
- Inaonekana kwamba uchunguzi zaidi utatakiwa kufanya na hauwezi kukamilika ndani ya muda mfupi.

Hata hivyo, polisi wanaweza kukunyima dhamana endapo mtuhumiwa aliwahi kufungwa kwa zaidi ya miaka mitatu au kama mtuhumiwa aliwahi kukiuka masharti ya dhamana.

84. Je, ni kitu gani kinatokea iwapo Askari Polisi ataninyima dhamana?

Iwapo Askari Polisi atakunyima dhamana ni lazima auweke uamuzi wake katika maandishi na aeleze sababu za kukunyima dhamana. Zaidi ya hayo, lazima upelekwe Mahakamani haraka iwezekanavyo kwa masaa yasiyozidi 24 au kikao cha kwanza cha Mahakama. Kama uko kizuizini ukisubiri kupelekwa Mahakamani unaweza kumwomba Askari Polisi kukuwezesha kufika Mahakamani ili uweze kuwasilisha ombi lako la dhamana kwa hakimu.

Kama Askari huyo hatekelezi hilo, bado ni lazima akupeleke mbele ya hakimu ndani ya saa 24. Ikiwa mtuhumiwa hatapelekwa Mahakamani ndani ya saa 24 anaweza kuomba kuwasiliana na ndugu zake kama wapo au mwanasheria wake ili wapeleke maombi Mahakama Kuu ya kuimrisha Polisi impeleke Mahakamani.

Ikumbukwe kuwa, kw amujibu wa sheria, ukiwa umekamatwa na Askari Polisi kwa sababu umeshukiwa kuwa umetenda kosa, una haki ya kuachiwa pasipo kuchelewa pale ambapo:-

- Askari Polisi aliyekekamata anaamnini kuwa hukutenda kosa lolote au hana sababu za kuendelea kuwekwa chini ya ulinzi wake;
- Askari Polisi aliyeikutia nguvuni anaamini kuwa amemkamata mtu asiyehusika kwa makosa; au
- Baada ya masaa ishinini na nne kupita tangu kukamatwa kwako, hakuna hati rasmi ya mashtaka iliyofunguliwa kwa ajili yako na askari polisi huyo anaamini kuwa kosa unaloshukiwa nayo siyo kosa kubwa kama ilivydhanipa.

85. Iwapo hakuna lalamiko la kijinai limeripotiwa katika kituo cha polisi dhidi yangu lakini nimeshikiliwa, je naweza kuchukua hatua gani?

Pale ambapo hakuna lalamiko la kosa la jinai, lakini polisi wanaendelea kukushikilia ni ukiukwaji wa sheria. Hii inaitwa kushikiliwa kinyume cha sheria. Hivyo basi wewe, familia yako au rafiki zako wanaweza kulalamika dhidi ya Askari Polisi huyo kwa mkubwa wake kimadaraka au kwa cheo au malalamiko yako yanaweza kupelekwa katika kitengo cha malalamiko kilichopo makao makuu ya Jeshi la Polisi au kwa Waziri wa Mambo ya Ndani ya Nchi au Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.

Kumbuka kuwa, kupitia mwanasheria wako, familia, ndugu au rafiki yako, unaweza pia kwenda moja kwa moja Mahakama Kuu kuomba kutolewa kwa amri ya kufikishwa mahakamani (Habeas Corpus) kuangalia uhalali wa kushikiliwa kwako ili uweze kuachiliwa.

86. Je, Askari Polisi anatakiwa kuangalia vitu gani anapoamua iwapo aniachilie kwa dhamana ya ahadi ya maandishi au ya dhamana ya ahadi ya kulipa kiasi cha fedha?

Askari Polisi msimamizi wa kituo lazima aangalie matakwa ya dhamana kwa mujibu wa sheria. Kabla ya kutoa dhamana Mkuu wa Kituo cha Polisi hupaswa kujiridhisha kuwa utahudhuria Mahakamani au polisi wakati wowote utakapohitajika kutokana na majukumu yako katika jamii au familia yako; kutokana na ajira yako; au mahali unakoishi panajulikana. Pili, hali halisi ya mazingira; asili na uzito wa tuhuma zinazokubili; uzito wa ushahidi dhidi yako; uwezekano wako wa kutoroka; muda au kipindi utakachokaaa mahabusu ikiwa dhamana itakatali; usalama wako endapo utakuwa nje ya ulinzi wa polis; na uwezekano wako wa kuvuruga ushahidi endapo utapewa dhamana. Aidha, Askari Polisi lazima pia aangalie utalazimika kukaa muda gani kama dhamana haitatolewa, nini mahitaji yako ya kuwa huru ili ukutane na wanasheria na mahitaji mengineyo utakayokuwa nayo kwa ajili ya ulinzi.

SEHEMU YA NNE: POLISI, DEMOKRASIA, UTAWALA BORA NA UWAJIBIKAJI

87. Je, Polisi anaweza kumkamata Polisi mwenzake kwa tuhuma za uhalifu?

Ndiyo. Jina zuri la Jeshi la Polisi na sifa njema ya watumishi wake inategemea sana uadilifu na uaminifu wa kila Polisi. Kila tendo la uhalifu linalofanywa na Askari Polisi katika utekelezaji wa shughuli zake linatoa sifa mbaya kwa Jeshi la Polisi. Hivyo, kila Polisi anayefahamu kuwa Polisi mwenzake anajihuisha na vitendo vya kijinai halafu akashindwa kuchukua hatua yoyote ile atakuwa anafanya makosa. Vilevile, Polisi mwenye cheo cha chini anaweza kumkamata Polisi mwenye cheo cha juu ikiwa Polisi huyo atatenda kosa la jinai mbele yake.

Ikiwa kuna tuhuma dhidi ya Polisi mwenye cheo cha juu, Polisi mwenye cheo kidogo atawajibika kutoa taarifa kwa Polisi mwenye cheo kikubwa kabla ya kutekeleza amri ya kumkamata. Wote waliopo kwenye mamlaka ambao watashindwa kutoa taarifa ya kuwepo au kuhisi dalili za uhalifu wanajiweka kwenye nafasi ya kuhisiwa kushiriki.

88. Askari Polisi anaweza kuadhibiwa akifanya makosa?

Ndiyo. Ikiwa Askari Polisi atavunja sheria anaweza kuadhibiwa kama mtu yeyote yule. Kwa kuwa yeye ni mtu aliyepewa dhamana ya kusimamia utekelezaji wa sheria anatakiwa kupewa adhabu stahiki kwa kuvunja sheria.

89. Askari Polisi anaadhibiwaje?

Kuna njia nyingi za kuwaadhibu Askari Polisi waliofanya makosa. Kama ametenda kosa la jinai anaweza kushtakiwa Mahakamani na akahukumiwa kama mtu mwingine yeote au akapelekwa kitengo maalum kinacho shugulikia makosa ya kinidhamu yanayotendwa na Askari Polisi kutegemeana na ukubwa wa kosa linalomkabili. Iwapo amekiuka miiko na maadili ya Jeshi la Polisi au hakutekeleza majukumu yake inavyotakiwa, ataadhibiwa kulingana na taratibu na kanuni za Jeshi hilo, ikiwemo ni pamoja na, kupewa onyo, kutozwa faini, kushushwa cheo au kufukuzwa kazi.

90. Je, nitafanyaje iwapo Askari Polisi hataki kunisaidia au anavunja haki zangu?

Iwapo Askari Polisi hana msaada au amevunja haki yako, nawe umedhurika, unaweza kulalamika kuhusu jambo hilo kwa afisa wa Polisi wa ngazi ya juu kwa kupeleka malalamiko yako kwa njia ya barua au kwenda moja kwa moja kwa Polisi husika wa ngazi ya juu au katika kitengo ndani ya Jeshi la Polisi kinachoshughulikia malalamiko dhidi ya Askari Polisi. Katika hali hiyo Askari Polisi huyo anaweza kuonekana ana hatia ya kushindwa kutimiza wajibu wake. Vinginevyo, unaweza pia kufungua shauri Mahakamani au kulalamika kwa Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora kupeleka malalamiko yako kwa njia ya barua, simu, ujumbe mfupi wa maandishi, au kwenda moja kwa moja kwenye ofisi za Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora. Ili kutoa malalamiko kwa njia ya ujumbe mfupi, andika neno “Ujumbe” kwenda namba: +255 754 460 259.

91. Naweza kulalamika kuhusu nini hasa dhidi ya Askari Polisi?

Unaweza kulalamika kuhusu tendo lolote lililofanywa au linaloendelea kufanya na Askari Polisi ambalo ni kinyume cha Katiba, Sheria, Kanuni, Taratibu au Miongozo. Zingatia kuwa Askari Polisi ni mtumishi wa umma anayetakiwa kufanya kazi zake muda wote kwa mujibu wa sheria. Hapaswi kuvunja sheria, kuzembea au kuchelewa kufanya kazi yake.

92. Ikitokea nimefungua malalamiko Kituo cha Polisi, na wakakataa kuchukua hatua dhidi ya Askari Polisi mwenzaao nifanye nini?

Hii ikitokea unatakiwa kupeleka malalamiko kwa Kamanda wa Polisi wa Mkoa, na ikiwa hatachukua hatua unaweza kupeleka malalamiko katika Kitengo cha Sheria na Uadilifu Kilichopo Makao Makuu ya Jeshi la Polisi Tanzania, au Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora.

93. Je, Jeshi la Polisi linauhusiano gani na demokrasia ya vyama vingi vya siasa?

Kukua kwa demokrasia katika nchi yenyе mfumo wa vyama vingi kunategemea utendaji bora wa Jeshi la Polisi. Kanuni za Kudumu za Jeshi la Polisi zimeweka bayana kuwa shughuli za kisiasa ni mionganoni mwa mambo ya msingi katika jamii ya kidemokrasia. Hata hivyo, harakati za kisiasa zisipowekewa utaratibu mzuri huweza kugeuka kuwa vurugu na uvunjaji wa amani. Kwa sababu hiyo, jeshi la polisi lina jukumu la kutimiza wajibu wake pasipo upendeleo kuhakikisha kuwa shughuli zote za kisiasa zinafanyika kwa uhuru na kwa kudumisha amani na utulivu wa taifa.

94. Je, Askari wa Polisi anaweza kuijunga na Chama cha Siasa?

Hapana, Kwa mujibu wa Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya mwaka 1977, ni marufuku Polisi kuijunga au kuwa mwanachama wa Chama chochote cha Siasa. Hii ni kutokana na ukweli kuwa Jeshi la Polisi halipaswi kufungamana au kupendelea chama chochote cha siasa. Hata hivyo, Askari wa Polisi wana haki ya kupiga kura kama raia wengine.

95. Je, Askari Polisi anaweza kunizua nisishiriki kwenye maandamano au mkutano wa hadhara?

Inategemea na mazingira yaliyopo. Pale ambapo Chama cha Siasa au kundi fulani wanapenda kufanya mkutano au maandamano lazima watoe taarifa ya maandishi kwa Afisa Polisi wa Wilaya wa eneo linalokusudiwa kufanyika mkutano au maandamano husika. Taarifa hiyo itaonyesha muda, mahala, wahusika, na lengo la mkutano au maandamano. Taarifa ya maandishi lazima itolewe Polisi muda wowote kabla ya saa 48 kufanyika kwa mkusanyiko au maandamano Jeshi la Polisi lina wajibu wa kutoa ulinzi na kuhakikisha kuwa mkutano au maandamano hayo yanafanyika kwa amani na bila kuathiri haki ya kuishi na mali za washiriki

au watu wengine. Afisa wa Polisi wa Wilaya anaweza akasitisha mukutano au maandamano endapo atahisi dalili za uvunjifu wa amani na usalama au kama taaratibu za utoaji taarifa hazikufuatwa.

Inapojoitokeza kuwa Afisa Polisi wa Wilaya amezuia kufanyika kwa mukutano au maandamano ya amani, mwombaji anaweza kukata rufaa kwa Waziri wa Mambo ya Ndani na hatimaye kufungua kesi mahakamani endapo kama mwombaji hataridhika na majibu ya Waziri.

Iwapo maandamano yameruhusiwa na katika kufanyika yakageuka kuwa fujo/ machafuko, Polisi wanaweza kuamuru yasitishwe na kuwataka wananchi watawanyike kwa amani. Wananchi wasipotawanyika hatua ya kuwatawanya itachukuliwa na Jeshi la Polisi kwa mujibu wa sheria.

96. Je, Polisi wanaweza kutumia nguvu kuvunja mukutano au maandamano?

Ndiyo, lakini hutumika tu kama njia ya mwisho baada ya njia zingine za amani kushindikana. Kama nguvu italazimika kutumika basi iwe ya kiasi, inayoendana na mazingira ya hatari inayoweza kujitokeza. Hivyo, Polisi hawapo kwa lengo la kuadhibu watu, bali kuhakikisha usalama na kulindwa kwa sheria.

97. Je, Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora ina jukumu la kuliwajibisha Jeshi la Polisi?

Ndiyo. Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora (THBUB) ni taasisi huru ya kikatiba ya taifa iliyoundwa mahsusini kuwa kitovu cha kukuza na kulinda haki za binadamu na misingi ya utawala bora Tanzania.

THBUB imeanzishwa chini ya ibara ya 129(1) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano ya Tanzania, 1977 na kuanza kazi yake tarehe 1 Julai, 2001 baada ya kuanzishwa sheria ya Tume Na. 7 ya 2001. Ibara ya 130 ya Katiba na kifungu 6(1) cha sheria ya Tume imeipa Tume mamlaka ya kupokea na kuchunguza malalamiko dhidi ya askari police juu ya ukiukwaji wa haki za binadamu na misingi ya utawala bora na kutoa mapendekezo kwa mamlaka husika. Iwapo mapendekezo hayo hayakutekelezwa na mamlaka husika ndani ya miezi mitatu tangu kutolewa, Tume inaweza kupeleka masuala hayo Mahakamani. Aidha, Tume hutoa ushauri kuhusu uboreshaji au urekebishaji wa sheria, kanuni au utaratibu wa kiutawala ili kukuza masuala ya haki za binadamu na utawala bora nchini.

98. Jeshi la Polisi linawajibika vipi katika kupambana na rushwa na makosa ya uhujumu uchumi?

Miongoni mwa vitendo vya kihalifu vyenye athari kubwa zaidi za kiuchumi katika taifa ni rushwa na uhujumu uchumi. Tangu miaka ya mwanzo ya 1980 taifa letu limechukua hatua mbalimbali kali za kisheria kupambana na makosa ya rushwa na uhujumu uchumi. Makosa ya Rushwa hushughulikiwa na Taasisi ya Kuzuia na Kupambana na Rushwa. Miaka ya mwanzo ya 2000 Serikali ikaongeza wigo wa kupambana na kosa ya ugaidi, usafirishaji haramu wa binadamu, madawa ya kulevyia na utakatishaji wa fedha haramu. Ijapokuwa makosa yote haya yana viashiria tofauti, yote kwa umoja wake yanahatarisha uchumi wa nchi au hata usalama wa taifa.

Mwaka 2016 Bunge lilitunga sheria inayoanzisha Mahakama Kuu kitengo cha kupambana na Rushwa na Uhujumu Uchumi na uhalifu unaohatarisha usalama kwa taifa. Jeshi la Polisi kama taasisi kuu ya kulinda raia na mali zao, linalojukumu kubwa zaidi la kitaifa kwa kushirikiana na raia wema kunga'mua, kupeleleza, kukamata na kuchukua hatua zote za kisheria ili kuhakikisha kuwa juhudzi za taifa za kupamamana na rushwa na uhuhumu uchumi zinafanikiwa.

99. Je, Jeshi la Polisi hutilia maanani maadili na kushiriki katika michezo na utamaduni?

Kanuni za Jeshi la Polisi zinamtaka Askari kudumisha maadili mema na kuwa kiongozi wa mfano mzuri katika jamii akidumisha utamaduni wa Mtanzania na kuonesha ukakamavu unaostahili. Kwa sababu hiyo Jeshi la Polisi haliko nyuma katika shughuli za Michezo na mikakati ya kitaifa ya kudumisha utamaduni na heshima ya mtanzania. Jeshi la Polisi linazo timu za michezo mbalimbali hapa nchini. Jeshi lina vikundi vya ngoma na bendi ambavyo kwa ujumla huburudisha na kutoa elimu kwa umma kuhusiana na masuala mbalimbali ya ulinzi wa maisha na mali za watanzania.

100. Je, Polisi Jamii ni nini?

Katika kupambana na uhalifu, mbinu endelevu ni pamoja na kuishirikisha jamii katika kuzuia uhalifu. Dhana nzima ya Polisi Jamii inajumuisha juhudzi za pamoja na ushirika kati ya Jeshi la Polisi na raia katika kupambana na uhalifu. Inapaswa kufahamika kuwa nchi nyingi, ikiwemo Tanzania bado hazijaweza kuwa na idadi ya kutosha ya Askari Polisi kwa ajili ya kulinda raia na mali zao. Uchache wa Askari Polisi ni moja ya changamoto zilizotatuliwa kwa kuanzishwa Polisi Jamii ambao licha ya changamoto zake imesaidia kukabiliana na uhalifu nchini.

Mfumo wa Polisi jamii sio tu huweka wajibu kwa wananchi kutoa taarifa kwa polisi juu ya matendo ya kihalifu bali pia kuhusisha kuweka mazingira mazuri ya mahusiano ya kupambana na makosa ya jinai kati ya polisi na wananchi. Hili linawezekana kwa kuondoa mtazamo hasi mionganini mwa wananchi kuwa polisi ni wakatili, walarushwa na wapo kwa lengo la kulinda maslahi ya serikali huku wakikiuka haki za wananchi. Polisi na wananchi wanapaswa kushirikiana kulinda taifa na sio kulinda maslahi ya watu wachache. Kuwe na mazingira mazuri ya kila mmoja kufurahia maisha yake katika nchini.

101. Nitawezaje kujua haki zangu nikiwa chini ya polisi?

Kisheria, wakati unapokamatwa Askari Polisi anatakiwa kukujulisha haki zako zote. Pia kuna taasisi nyingi ambazo zinaweza kukusaidia kujua haki zako, kama vile Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora. Aidha Wizara ya Katiba na Sheria imeanzisha Idara Maalum kwa ajili ya Kuujulisha Umma kuhusu Haki zao na kupokea malalamiko ya masuala mbalimbali ya kisheria yanayowakabili wananchi. Vilevile kuna taasisi zinazotoa msaada wa huduma za kisheria pia zinaweza kukusaidia iwapo hujui haki zako za kisheria.

KWA MAWASILIANO YA DHARURA

**TARIFA YA UHALIFU:
(POLISI: 112)**

**MALALAMIKO DHIDI YA POLISI
+255 754 460 259
(TUME YA HAKI YA BINADAMU)**

Chama cha Wanasheria Tanganyika
S. L.P 2148 Kitalu Na. 391
Mtaa wa Chato, Regent Estate
Dar Es Salaam, Tanzania.

**Taasisi ya Haki za Binadamu ya Jumuiya ya Madola
(Commonwealth Human Rights Initiative)**
3rd floor, 55A, Siddhartha Chambers, Kalu Sarai
New Delhi 110016, India Ph.: +91-11-43180-200
Tovuti: www.humanrightsinitiative.org

Tume ya Haki za Binadamu na Utawala Bora
S.L.P 2643, Dar Es Salaam | Simu: +255 22 2135747/8
Barua Pepe: chragg@chragg.go.tz
Tovuti: <http://www.chragg.go.tz>

Open Society Initiative for Eastern Africa
Ghorofa ya 4, Upande B, Regent Business Park,
172 Mtaa wa Chwaku, Mikocheni, Dar Es Salaam, Tanzania